



ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

1925 чылдың
август 31-де
унуп эгелээн

№ 92 (16550)

2002 чылдың
август 13,
вторник

Ат салган шагы 20.30
Садар өртээ 3 рубль.

Наадым-2002

САЙГЫН ОЙМАЛЫЫНГА БАЙЫРЛАЛ



Республика Наадымының мурнунда боттарының чаңчыл апарган байырлалын Тес-Хем кожуунунуң көдээ ишчилери Сайгын деп черниң көктүг-шыктыг оймалыына эрткен пятницада демдегелеп эрттирген.

Август айның кааң хүннеринин бирээзи. Кадар оъттуг алаактын ортузунда кара талдар аразында шылырткайнып бадып чыдар чинге кара суг кыдыына кожуунун, арбан, суму бүрүзүнден келген төлээлер, албан организация удуртукчулары боттарының ажил-ишке мурнакчыларын деткип, кол одагларын ында тургузуп алган. Алызында аш-чемниң эң дээжизи хой дөгери, хан хайындырып, манчы-хуужуур кылып, одагларына эптиг-даа, девээлиг-даа чер. База-ла ол чоок-кавыда көжүп чоруур электрилиг моторну (движок) ажилдадып каан, ол байырлалдың кол кезээн эгелээри-биле белеткенип турар башкарыкчыларын, кожуунун уран чүүл ажилдакчыларын улам хөөн кирип турар.

Таптыг-ла дүш үезинде оон-моон келген чон, чалаткан аалчылар четчележи, кожуун-

нун мурнакчылары, ылаңгыя кадарчылар, саанчылар боттарының бүдүрүп турар продукциязындан аш-чемниң дээжизин делгеп салып, мөөрейлежи, тыва аът дерилгезин база ол ышкаш эезиниң хевин шинчилээри дээш организастьг ажилды эгелей бердилер.

Байырлалдың кол эзээн эгелээри-биле башкарыкчылар Наадым киржикчилерин шыкта олуттарже чалаарга, чыылган чон изиг хүн караандан дезе аарак, хөлөгелиг черлер бодап, тааржыр аайы-биле олургулап алды. Кожуун чагыргазының даргазы Биче-оол Сундуевич Шырап баштайгы сөстү алгаш, байырлалды ажиткан деп чарлаан. Ооң соонда малчынарның Наадым байырлалы таварыштыр изиг байырны чедирген.

(Уланчызы 3-кү арында).



Чазакка ужуражылга

ДУГУРЖУЛГА ЧЕДИП АЛДЫНГАН

Дүүн Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш.Д. Ооржак Россия Федерациязының Статистика талазы-биле комитединиң даргазы Владимир Соколинни хүлээп алган. Ужуражылгага октябрь 9-16-да эртер Россия Федерациязында чурттакчы чоннун чизезинге холбаштыр Тывада белеткел ажилдарының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Владимир Соколин Россияның ырак-узак регионнарын кезип, губернаторлар болгаш күүсекчи эрге-чагырганын удуртукчулары-биле ужуражып, удавас болур чизелээшкинге федерацияның субъектилериниң кайы хире белеткелдин

хынап чоруп турар. Ылаңгыя чедери берге девискээрлерге чизени хуусаадан эрте үеде эгелээринче улуг кичээнгеи статкомнун даргазы угландырып турар.

Тываның Мөңгүн-Тайга, Тожу, Кунгуртуг дээн чижектиг ырак-

узак булуңнарына хуусаадан эрте чизелээшкинге белеткел чоруп турар. Маңаа хамаарышкан берге айтырыгларның бирээзинге Кызыл хоорайда болгаш кожууннар төптеринде чизелээшкин пунктуларын аждары, оран-саваны тып, шилири болуп турар. Тургустунуп келген айтырыгларны долзу-биле шийтпирлээри-биле Шериг-оол Ооржак болгаш Владимир Соколинниң аразында дугуржулга чедип алдынган.

Мерген ОНДАР.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗАК ДАРГАЗЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ

Көдээ ажил-агыйның ажилдакчыларын
шаңнаар дугайында

Көдээ ажил-агый адырынга ачы-хавыязы база үр чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш дараазында ажилдакчыларны шаңнаар:

**Тыва Республиканың «Күш-ажылчы
шылгарал» медалы-биле**

Херел Оюн-оолович Даржапты – Тес-Хем кожуунунуң «Чодураа» КУБ-туң чылгычызы.

«Тыва Республиканың алдарлыг малчыны»

Хүндүлүг атты дараазында ажилдакчыларга тыпсыр:

Оюн-оол Оссур-оолович Туматка – Өвүр кожуунунуң «Торгалыг» коллективтиг бүдүрүлгезиниң малчыны.

Дадар-оол Байырович Баазанга — Өвүр кожуунунуң «Ак-Чыраа» коллективтиг бүдүрүлгезиниң малчыны.

Анра Бизеполич Ензакка — Эрзин кожуунунуң «Чаа орук» коллективтиг бүдүрүлгезиниң малчыны.

Салим Андреевич Бадыга — Чеди-Хөл кожуунунуң «Хөлчүк» совхозтуң малчыны.

**«Тыва Республиканың көдээ ажил-агыйның
алдарлыг ажилдакчызы»**

Хүндүлүг атты дараазында ажилдакчыларга тыпсыр:

Андрей Николаевич Ефимовка – Танды кожуунунуң Сергей Шойгу аттыг «Валгазын» КУБ-туң тракторизи.

Чысынмаа Чумбуевна Иргитке – Барыин-Хемчик кожуунунуң Кызыл-Мажалыкта кожууннар аразының ветлабораториязының химик ветеринар эмчизи.

Алдынмаа Николаевна Даваага – Каа-Хем кожуунунуң «Каа-Хем» көдээ бүдүрүлге коллективиниң кол бухгалтери.

Владимир Сергеевич Саалга – Мөңгүн-Тайга кожуунунуң «Мөген-Бүрен» КУБ-та хойжу бригаданың бригадири.

Көк-оол Тюлошевич Дақыр-оолга – Улуг-Хем кожуунунуң «Эйлиг-Хем» КУБ-туң бригадири.

Ольга Александровна Добросоцкаяга – Тыва Республиканың Күрүнең үезин инспекциязының кол агроному.

Эрес-оол Санчатович Ондарга – Сүт-Хөл кожуунунуң «Дээрбелиг» көдээ ажил-агый кооперативиниң удуртукчузу.

**Тыва Республиканың Чазак Даргазының
Хүндүлүг бижии-биле**

дараазында ажилдакчыларны шаңнаар:

Ульяна Думбуевна Оюну – Танды кожуунунуң «Сосновское» дуржулга-бүдүрүлге ажил-агыйның бызаа ажаакчызы.

Саян Серенович Шалыкты – Тес-Хем кожуунунуң «О-Шынаа» көдээ ажил-агый бүдүрүлгезиниң малчыны.

Екатерина Сергеевна Гуштинаны – Каа-Хем кожуунунуң дириг амьтаннар аарыгларына удур демисел чорудар станцияның мал эмчизи.

Арина Кара-ооловна Лопсанны – Мөңгүн-Тайга кожуунунуң «Тоолайлыг» колхозунуң малчыны.

Людмила Михайловна Моисеенкону – Шагаан-Арыгның муниципалдыг ветеринария лабораториязының бактериолог ветеринар эмчизи.

Айлаң-оол Сүге-Маадырович Биче-оолду – Бай-Тайга кожуунунуң «Бай-Тал» КУБ-туң малчыны.

Дарья Тюлошова Кууларны — Кызыл кожуунунуң «Ээрбек» совхозунуң сакманчызы.

Татьяна Ивановна Пяткинаны – Каа-Хем кожуунунуң дириг амьтаннар аарыгларына удур демисел чорудар станциязының фельдшери.

Кызыл хоорай. 2002 чылдың август 8, № 98.

М.Х. Дан-Сүрүнү шаңнаарының дугайында

Бойдус ажыгалының адырынга хоойлу-дүрүм сагылгазын болгаш корум-чурумну быжыглаарына кириген ачы-хавыязы база амы-хууда үлүг-хуузу дээш Тыва Республиканың Биче хемчээлдиг хемелер талазы-биле күрүне инспекциязының начальниги **Март-оол Хертекович Дан-Сүрүнге «Тыва Республиканың алдарлыг юриси»** Хүндүлүг атты тыпсыр.

Кызыл хоорай. 2002 чылдың август 8, № 111.

(Уланчызы 2-ги арында).

(Эгези 1-ги арында).

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗАК ДАРГАЗЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ**Күш-культура болгаш спорт ажылдакчыларын шаңнаар дугайында**

Күш-культураны болгаш спортту хөгжүдеринге ачы-хавыязы база амы-хууда үлүг-хуузу дээш "Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы" Хүндүлүг атты. Өвүр кожуунун Хандагайтыда уругларнын болгаш элээдилернин спорт школазынын тренер башкызы Виктор Монгушев Достага тыпсыр.

Кызыл хоорай. 2002 чылдын август 8, № 97

А.А. Шаалыны шаңнаар дугайында

Республиканың каайлы инфраструктуразын тургузарынга ачы-хавыязы болгаш амы-хууда үлүг-хуузу дээш "Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы" Хүндүлүг атты Тываның каайлы черинин начальниги Александр Александрович Шаалыга тыпсыр.

Кызыл хоорай. 2002 чылдын август 8, № 99

В.Л. Очур-оолду Тыва Республиканың Чазак Даргазының Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

Кадык камгалал адырынга ачы-хавыязы болгаш үр чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш Тыва Республиканың Чазак Даргазының Хүндүлел бижии-биле хоорайның халдавырлыг аарыглар эмнелгезинин медицина статизи Валентина Леонтьевна Очур-оолду шаңнаар.

Кызыл хоорай. 2002 чылдын август 8, № 100

Культура ажылдакчыларын шаңнаар дугайында

Культура адырынга киирген ачы-хавыязы болгаш үр чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш "Тыва Республиканың уран чүүлүнүн алдарлыг ажылдакчызы" Хүндүлүг атты Кызылдың уран чүүл училищезинин башкызы Екатерина Константиновна Карелинага; "Тыва Республиканың культуразының алдарлыг ажылдакчызы" Хүндүлүг атты Улусчу чогаалдыга төвүнүн килдис эргелекчизи Зинаида Байыртыевна Ондарга тыпсыр.

Кызыл хоорай. 2002 чылдын август 8, № 101

Өөредилге ажылдакчыларын шаңнаар дугайында

Өөредилге адырынга ачы-хавыязы болгаш үр чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш Тыва Республиканың "Шылгарангай күш-ажыл" медалы-биле Кызыл-Мажалыктын №1 ортумак школазынын күш-ажыл башкызы Степан Белекович Күжүгетти шаңнаар;

"Тыва Республиканың өөредилгезинин алдарлыг ажылдакчызы" Хүндүлүг атты Кызылдың №1 ортумак школазынын директорунун өөредилге-кижизидилге ажылынын талазы-биле оралакчызы Ирина Ивановна Агбанга тыпсыр.

Кызыл хоорай. 2002 чылдын август 8, № 103

С.И. Дамдыны, М.М. Даваакайны Тыва Республиканың Чазак Даргазының Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

Республиканың сонгулда системазын хөгжүдеринге ачы-хавыязы болгаш амы-хууда үлүг-хуузу дээш Тыва Республиканың Чазак Даргазының Хүндүлел бижии-биле Тыва Республиканың Төп сонгулда комиссиязының кижизидилге ажылынын талазы-биле Тыва Республиканың Төп сонгулда комиссиязынын система администратору Мөңгүн-оол Маадыр-оолович Даваакайны шаңнаар.

Кызыл хоорай. 2002 чылдын август 8, № 104

Е.Г. Баранованы, Л.Н. Боеваны, В.И. Вакушеваны Тыва Республиканың Чазак Даргазының Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

Хоюлу-дүрүм сагылгазын болгаш корум-чурумну быжыглаар херекке ачы-хавыязы болгаш амы-хууда үлүг-хуузу дээш Тыва Республиканың Чазак Даргазының Хүндүлел бижии-биле:

Россия Федерациязының Юстиция яамызының Тыва Республика талазы-биле Эргелелинин саң-хөө-ажыл-агый килдизинин начальниги Екатерина Григорьевна Баранованы;

Россия Федерациязының Юстиция яамызының Тыва Республика талазы-биле суд приставтарының Улуг-Хемде кожууннар аразының каттыжышкынынын суд приставы-күүседикчизи Любовь Николаевна Боеваны;

Россия Федерациязының Юстиция яамызының Тыва Республика талазы-биле суд приставтарының Барыын-Хемчикте кожууннар аразынын каттыжышкынынын суд приставы-күүседикчизи Валентина Ивановна Вакушеваны шаңнаар.

Кызыл хоорай. 2002 чылдын август 8, № 105

М-Н. Л. Ондарны шаңнаар дугайында

Көдээ ажыл-агый адырынга ачы-хавыязы болгаш үр чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш "Тыва Республиканың көдээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы" Хүндүлүг атты Чөөн-Хемчик кожуунун "Даг-Ужу" көдээ ажыл-агый бүдүрүлгө кооперативинин удуртукчусу Мөңгө-Назын Лоодайевич Ондарга тыпсыр.

Кызыл хоорай. 2002 чылдын август 10, № 118

Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш. ООРЖАК.

АНГЫЛАШКАН АЖЫЫ ЧУА?

Амгы Россияның күрүне тургузушкунун кол сорулгаларының бирээзинге төптүн болгаш федерация субъектилеринин аразында, эрге-чагырганың федералдыг болгаш регионалдыг деңгелдеринде эргелеп-башкарылганың болгаш бүрүн эргелерни аңгылаарының талазы-биле ажыл болуп арттышаан. Тывада ук чорудулга тускай угланьышкын-биле бурунгаар хөгжүп олурар, ылаңгыя ук чүүл 2001 чылдын май 6-да хүлээп алдынган Тыва Республиканың Конституциясында тодазы-биле көскү. Республиканың девискээринде ажылдап турар федералдыг структуралар биле эрге-чагырганың республика органнының аразында сырый кады хөдөлүшкүннеринин болгаш үр-түннелдиг кады ажылдакчыларын эргежок чугулазынын дугайында ТР-ниң Чазаның Баштыгы Ш.Д. Ооржак доктаамал демдегеп келген. Ындыг болзажок ук медегелдер чогуур кичээнгейден база деткимчеден болганчок "астыгып" каар таварылгалар тургулаан. Кол нуруунда "Федералдар" чааскаан, бот-тускайлаң хөдөлүрүнче сундугуп, тус чернин удуртулгазынга боттарынын шийтирлеринин дугайында дыңнадырын безин уттуп турарлар.

Сөөлгү неделяларнын хай-халаптыг болушкуннары ол бүгүгө көскү чижек. Июль 23-түн дүнезинде Эрзин кожуунун Чөөгей деп черинде малчын коданга болган ханныг үүлгедиг-ниң дугайында медээ Кызылдың кызыгаар отрядына доп-дораанна, эртенгинин 5 шак 30 минута турда, билдине берген. А республиканың удуртулгазынга оң дугайында дөрт шак эрте бергенде дыңнаткан. Кызыгаар отряды Тываның девискээринде турар, а кем-херек үүлгедиг-кининден тус чернин чурт-такчылары когараан деп чүүлду отрядтын командылалы уттуп алган хире. Бир эвес ыңдыг чүүл 90 чылдарнын эгезинин дүшкү-үрлүг хүннеринде болган болза, ыңдыг "уттуучал" чоруктун чедирип болгу дег уржуктарын даап бодаары безин берге.

Эрзин кожуун Тываның адырылбас кезээ, ыңдыг болганда оң Чазан хамыкты мурнай тус чернин чурттакчы чонунун амдыралы, салым-чолу, менди-чаагай чуртталгазы болгаш айыыл чок чоруу дээш хары-салгалыг дээрзин республиканың Оңза байдалдар яамызынын удуртулгазы база "билбээн" хире. Канчаар-даа аажок кандаашкынның ужун киткеп үнген өрттер Эрзинге 25 малчын коданна, арга-арыгларнын болгаш одар-белчирилеринин барык чартыын хуюктаан, он-он баш бода болгаш шээр мал өрт халавындан өлген. Мындыг байдалдарда малга сизген-ширбиил белеткелинин дугайында бодаан-даа ажы чок. Баш бурунгаар санаашкыннар-биле алырга, кожуунун ажыл-агыйларына чедиртинген когаралдык нити түнү 1,5 млн. рубль ажып турар. Өрттерин дугайында өй-шаанда дыңнаткан болза, оларнын чамдызын шалыпкыны-биле өжүреринин

аргалары бүрүнү-биле турган деп, ТР-ниң Чазаның август 6-да болуп эрткен хуралына Ш.Д. Ооржактын чөмөлели черле чөп. Оран-савазын, мал-маганын, одар-белчирил болгаш арга-арыгны камгалап турган эрзинчилер кол нуруунда боттарынын күжүнге идегээр ужурга таварышкан.

Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазын амыдыралчы факт-барымдаалар болгаш болушкуннар дугайында өй-шаанда медеглээрин уттуп алгаш, чамдык федералдыг структураларнын ажылдакчылары ТР-ниң Чазаның удурланькчыларына медеэ бээринге шимченгирип, шалыпкынын көргүзүп турарлар. "Коттедж" аалчылар бакчыныга О.О. Чөлбөейнин киржилгези-биле болган болушкунну "Центр Азии" солунун корреспондентизинин чүнү-даа арттырбайн бижээни кайгап-хараашкынны болдуар. Оппозиция парлагалыгына прокуратура органнының болгаш өске-даа хоюлу-дүрүм камгалаар албаннарнын ажылынын дыка хөй тодаргай чүүлдери бо-ла билдине берген боор, республиканың Чазаның ажыл-чорудулгазын карартып дээш олар оон соонда кандыг-даа аргаларны ажыглап тургаш, ол бүтүнү ажылап турарлар. Оң-биле чергелештир "идеянын ары" дээш күженишкынниг демисежип турарларнын чаржынчыын, бужарын көргүзүп турар фактыларны ыт-дааш чок эрттирип турар.

Август 4-түн дүнезинде, 2 шак 30 минута турда, найысылалда Кызыл партизаннар тураскаалынын чанынга каш удаа боо даажы эткен. Болушкун болган черге чедип келген шагдаа хөлчөк дүрген маңадып бар чыткан кара өңүг даштыкы машинаны болгаш тротуарда чыдар ийи

тыва оолду көрүп каан. Удатпаанда Енисейнин кыдыындан чуш-куузунче болгаш солагай талакы экинче боолаткан кижжи база тывылган. Истелге үезинде илерээнинден алырга, федералдыг албан черинин удуртукчу ажылдакчыларынын бирээзинин оглу машиназынын күрүне дугаарын пөс-биле дулгап алгаш, когараан кижилерни боолап, боттарынын аразында чөрүлдээни ыңдыг яңылыг "шиитпирлээн" болуп турар. Бо болушкунга хамаарыштыр кеземче херээн оттурган-даа болза, оң дугайында медеэ үш-үдүрүм фактыларга ынак "хамаарышпас" парлагалык журналистеринин кичээнгейин оюп эрте берген. ТР-ниң Чазак Даргазынын албандужаалыныче кордап турган В.К. Даржааның амы-тыныныче халдаашкыннын дугайында херектин истелгезинин түннелдер амдыгаа чедир билдинмезин алыр чүве болза, бо истелгенин түннелдери алызында барып хөй-ниитиге билдине бээр дээрзинге идегээри берге.

Регионалдыг күүсекчи эрге-чагырга органны-биле сырый кады ажылдаар хүлээлгелиг тургаш республиканың девискээринде турар чамдык федералдыг структураларнын ажылдакчылары боттарынын "чажыттары" чүткүлдүү-биле камгалап турар. Оларнын ээлеп турар туружун билип алыры-даа, оң-биле чөпсүнери-даа берге. Эрге-чагырганың шак мындыг "аңгылаашкыны" Федерациянын болгаш оң субъектилеринин мурнунда турар социал-экономиктиг айтырыгларны болгаш ниитилел-политиктиг сорулгаларны дээш-тиг шийтирлээринге багай салдарны чедирип турары чугаажок.

В. ЮРЬЕВ.

Байырлалга уткуштур**КӨРГҮЗҮГЛЕР ЭКИЖИП ОРАР**

Республика хүнүнүн, "Наадым-2002"-ниң байырлалына төлептиг ужуражыр дээш республиканың көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары бо чылын тодаргай хемчеглерни алган. Бай-Тайга кожуунун көдээ ишчилери байырлалды кандыг көргүзүглери уткуп турарын кожуунун көдээ ажыл-агый эргелелинин начальниги Федор Допчунович Сарыглардан бистиң корреспондентивис айтырган. Оң харьылааны болза:

— Бистиң кожуунун көдээ ажыл-агыйынын ишчилери байырлалга күш-ажылчы чедишкыннерлиг ужуражыр дээш кызымак ажылдаан. Оң түннелинде эрткен чылга деңгээрге, шээр малдың баш саны өскөн, эки көргүзүглүг малчыннар көвүдээн, кышка белеткелди шапкынчыткан.

Кожуунда ниитизи-биле 90 ажыг муң баш шээр мал бар, оң баш саны бо чылын беш хуу өзүлдег болган. "Бай-Тал", "Кызыл-Даг" көдээ ажыл-агый бүдүрүглери көргүзүглери экижиткен. Мөңгүлек хойжу бригадазы ("Бай-Тал") чүс баш төрүүр хойдан 86 хураганни менди дорук-

тургаш, бирги черни ээлээн. Кадарчылардан Айлаң-оол Биче-оол (Бай-Тал) чүс баштан-на 128 хураганны алгаш, өске өөрүнге үлегерин көргүскөн.

Хөй шээр малды өстүрүп турар араттар болгаш хуу кижилер бисте арбын. Кара-Хөл сумузунда арат ажыл-агыйлыг Эрес-оол Иргит 600 ажыг шээр малынын баш санын өстүргөн. Хуу ажыл-агыйлыг Болатмаа Ортаат 1500 хире шээр малды өстүрүп турар.

Амгы үеде көдээ ажыл-агыйнын ажылдакчылары келир кышка белеткелди хынамчалыг чорудуп турар. Ылаңгыя малды чайын семиртип алырынче кичээнгей-

ни салган.

Малды кыштан хүр ажыраары белеткелден улуу-биле хамааржыр болгай. Ону малчыннар кончуг эки билерлер. Ынчангаш мал чөмүнүн белеткелинче сагышты салган. Бо хүннерде көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелери, араттар, хуу кижилер сизген белеткелинче шупту кирген. Кожуунун девискээринде бо чылын өтсиген, тараа-быдаанын үнүжү чаагай. Четчир санныг мал чөмүнүн белеткеп алырынын аргалары бисте бар.

Республика хүнүнүн, Наадымнын байырлалына киржири-биле кожуундан он ийи кижжи составтыг делегация баар, олар көдээ ажыл-агыйнын мурнакчылары болуп турар.

Бай-Тайганың малчыннары байырлалды багай эвес көргүзүглери уткуп турарлар.

Бай-Тайганың малчыннары байырлалды багай эвес көргүзүглери уткуп турарлар.

Таан-оол ХЕРТЕК дыңнап бижээн.

САЙГЫН ОЙМАЛЫНГА БАЙЫРЛАЛ

(Тончүзү, Эгези I-ги арында).

— Келир чылын кожуунуустун үндөзүлөттүнип тургустунганын 80 чыл оюн демдеглээр бис. Бистиң кожуун шаг-шаандан ызыгуур салгаан малчыннарның чурту. Кожуунун амыдыралында мал ажил-агыый кол черни ээлеп турар. Күрүнеге көвей сүрүг мал-маганы өстүрүп, хей эт, сүт, дүктү бүдүрүп берип чоруур хоочун-даа, аныяк-даа малчыннарыбыс хей. Олар ажил-агыый бүрүзүндө бар. Чангыс-ла чижек: хей күрүне, чазак шаңналдарынын эдилекчизи, сураглыг малчыныс Иван Симчичович Данзурунун ады «Тываның XX чүс чылда алдарлыг кижилери» деп Күрүне номунда кири бижиттинген. Кожуунун Алдын Дептеринче адын кири бижээн малчыннар бисте хей...

Оон соонда кожуунун ажил-агыый эргелелиниң начальниги Айвар Максимович Сувандии малчыннарга байыр чедиргеш, ниити түннелдерни дыңнаткан. Шынап-ла, өөрүнчүг чүүлдер бар. Чижээлээрге, 2002 чылдың бирги чартында малчыннардан 100 төрүүр хойга онааштыр 105 чедир хураганны камгалап алганнар бар. 100 төрүүр беге

онааштыр 68 кулун алдыган, саанчылар хүнде 117 литр сүтү саап, 100 төрүүр инектен 72 бызааны камгалап алган. Эрткен чартык чылда кожуун 667 центнер этти бүдүргөн, оон иштинде ажил-агыыйлар 373 центнерни, арааттар 70 база артканын хуу чон бүдүргөн.

2002 чылдың бирги чартында малдың баш санын өстүрүп, малдың чаш төлүн камгалап алып, мал продукциязын бүдүрүп көвүдөдир талазы-биле бедик көргүзүлгелерни күрүнениң «Чодураа» унитарлыг бүдүрүлгези (И.М. Сувандии), О.-Шынаа көдээ бүдүрүлгези (В.Н. Санчат), «Ман-нык» кызыгаарлаттынган хары-салгалыг ниитилел (Кунгаа А.) чедип алганнар. Ол ышкаш мал бажынын камгалалынын планын күүседип, 100 төрүүр хой, өшкүден 80-ден 105 баш чедир анай, хураганны камгалап алган кожуун чемпиону Солаңы Донмит («О.-Шынаа»), Саян Шалык («О.-Шынаа»), Василий Адыя («Чодураа»), Шолбан Чооду («Чодураа»), Мерген Кадыг-Кара («Танды-Сыны»), Олег Сагаачы («Кызыгаар») оларны чоргаарал-биле адаан.

Черле ынчаш байырлалдың планныг ажил хемчеглерин тургузуп кааны онзагай болган.



Кол көргүзүлгелерни адаан соонда, кожуунун бот-тывынгар артистери мурнакчыларга хөгжүмнүг байыр кылдыр чедишкенини болгаш чер-чуртун алгап-мактаан ырларны, танцы-самны бараалгадып турганы таарымчалыг болган. Оон-биле катая ажил-агыыйлар удуртукчулары тус-тус мурнакчыларын, сакманнарын, аныяк болгаш хоочуннарын шаңнап, акша база белектерни бергилээн. Ынчан кижилерниң хей-аэды улам көдүрлүп, байырлал оон-даа хөглүг болган.

Ол үеде байырлалдың Сайгын дааның баарына болган аэ чарыжының тиилекчилери база илереттинген. Аңаа чүглө тес-хемчилерниң эвес, а кожазы Эрзин кожуунун база челер, маңнаар аэтары киришкен. Түннелинде бирги черни Ак-Эриктен Сагаачы Мергенниң кара аэды, ийги черни база-ла Ак-Эриктен Калдан Сергейниң ала аэды, үшкү черни Берт-Дагдан Чапсын Аянның доруг аэды болгаш дөрткү черни Бай-Дагдан Сырат Валерийниң шилги-доруг аэды алган. Оларга кожуундан болгаш сайгарлыкчыларның мурнундан акша шаңналдарын, белектерни тывыскаан.

Кандыг-даа байыр-чыскаал болган черге тыва хүреш маргылдаазы болбас болза, найыр-дой эчизинге четкен деп бадыткаттынар эвес. Ынчангаш Сайгынның көктүг шыгына аныяк болгаш улуг мөгелер дери-бузу тектүп-даа турза,

балдыры сирлеш дивейн, таварышкан онагларына дүжүп бербейн турганнар.

Хүреш маргылдаазының тус-тус түннелдерин илередирге мындыг: 32 аныяк мөгениң тиилекчилеринге 10 дугаарына чедир шаңналдыг черлерни тывыскаан. 64 улуг мөгениң хүрежинге бирги черни Сүктер Шимет чаалап алгаш, 1000 рубль-биле шаңнаткан. Ийги черни оон оглу Херел-оол Сүктер алгаш, 500 рубльге төлептиг болган. Үшкү, дөрткү черлерни Берт-Дагдан Эдуард Товуу (300 руб.) база Ак-Эриктен Сайын-Белек Соян (300 руб.) олар үлешкен.

Ниитизи-биле кожуун байырлалының мурнакчыларына мал-маган, тускай хол белээ дээш ажил-агыыйларның, деткиччилерниң мурнундан белектер хей болганы онзагай.

Сайгына болган тес-хемчилерниң Наадымы үр болган. Ынчалза-даа чылган чон боттарына бердинген үени чөптүү-биле ажыглап, мага хандыр дыштанып алгаш, уурук-



сууруктап тарап чанып эгелээн. Аал-оранын эледип, мал-маганын чагып каан улузу бар-даа болза, кижин бүрүзү эртенги хүннү бодап, бодунуң туружунга езулуг ээ болуру-биле аэтта-ныпкан.

Чимисмаа МОНГУШ.
Байырлалдан Василий Балчии-оолдун тырттырган чуруктары.



ДУЗАЛААРЫН ААЗААН

Эрткен чылын республиканың биче хемчээлдиг судноларга күрүне инспекциязының (БСКИ) ажылы берге байдалга турган болза, бо чылын инспекцияның ажылы долзу-биле өскерилген. Эрткен чылдарда Россия Федерациязының БСКИ-ниң эргелели бистиң инспекциявысты, кожавыс Хакас Республикада ышкаш, дүжүрер дугайында чугаа безин үнүп турган.

Эрткен чылын бо күринспекцияның ажылын М.Х. Дан-Сүрүң хүлээп алгаш, кыска үениң иштинде инспекцияның ажылын бедик деңгелде көдүргөн. Кадрларны колдуунда Шериг-Далай флотунга албан эртирген, инспекцияның ажылының уг-шиин билир аныяктардан шилип тургускан. Инспекцияның удуртулгазы Красноярскиниң хем училищезиниң судно башкара-рының салбырынче 7 кижини өөредип чоруткан. Чангыс сөс-биле чугаалаарга, чаа составтан тургустунган коллективтин ажылы чоорту экижи оларын чон эскерип турар. Ынчангаш бо чылдың чеди айларының түн-нели-биле ниити ажилдың экижээнин кол көргүзүлгелер бадыткап турар.

Чыл эгезинден тура ТР-ниң Чазаа саң-хөө талазы-биле инспекцияга улуг деткимчени берген. Күринспекцияның база

ТР-ниң Статистика талазы-биле күркөмтединиң берген медээ-зин езугаар алырга, бо чылдың 7 айларында республика девискээ-ринге 11 кюжи сугга дүжүп, амы-тынындан чарылган. Эрткен чылын чангыс июль айда 23 кижин сугга дүжүп өлгөн. Бо чылын бо көргүзүлгелер дыка кызырылган.

Бо чылдың эрткен айларында БСКИ-ниң инспекторлары судноларны бүрүткээриниң учедунуң, техниктиг көрүлдезиниң база долгандыр турар бойдушту камгалаарының талазы-биле дүрүмнерни үрөп турарларны илередип тывар сорулга-биле 36 рейдини организаастап чоруткан. Оон түннелинде дараазында чурум хажыдышкынынарны илерээн: техниктиг көрүлдө, бүрүткел эртпейн судно башкара-рының -7, эзирик судно башка-рып чораан -1, судно башкара-рының шынзылгазы чок - 5, чүк болгаш кижин санының хемчээлин

хажытканы -3, бойдус камгала-лының дүрүмүн үрээн -19 таварылгалар илерээн. Хоойлу негелделерин үрээни дээш БСКИ-ниң болгаш ИХЯ-ның ажилдакчылары буруулуг кижилерге 14 торгоалды, 94 сагын-дырыгын берген.

Биче хемчээлдиг судноларга эжиндиришкениниң айбыл чок чоруун хандыраар сорулга-биле ТР-ниң ИХЯ-ның сайыдынын база БСКИ-ниң начальнигиниң бады-лап тургускан планы езугаар июль айның эгезинден тура инспекцияның ажилдакчылары, омончулар-биле кады хүннүң-не чадаа азы хемелиг доктаамал патрульче үнүп турар.

Бо чылын күринспекцияның ажилдакчылары 2 кижиниң амы-тынын сугдан камгалап алган. Билдинмес эр кижиниң мөчүзүг Енисей хемнин көвүрүг үстүндө ужулган. Май 10-да Кызылдың «Орбита» чоогунга хей ыяш кезип, бойдуска улуг когарал чедирген «Бистиң бажыдыбыс» деп муниципалдыг бүдүрүлгениң ажилчыннарына хамаарыштыр административтиг хемчегни онааган.

Кижилерин сугга дүжерин болдурбазының талазы-биле ТР-ниң Чазааның 2000 чылдың май

25-те бадылааны №69 доктаалында дүрүмнерни сагып турарын хынаар сорулга-биле күринспекцияның ажилдакчылары чоннун массалыг дыштаныр черлеринче база уругларның чайгы дыштанылга лагерьле-ринче рейдлерни доктаамал чорудуп келген. Түннелинде көрдүнгөн дүрүмнерни долзу-биле сагывайн турары илерээн.

Урутларның чайгы дыштаныл-газын организаастап турар лагерь удуртукчулары БСКИ-биле дугур-жулга кылбайн турары-биле эштир черлерниң шинчилели чогуур деңгелде четпейн турар болгаш четчир санныг камгалал херекселдери чок болуп турар. Ол ажылды чурумчулары-биле лагерьлерниң удуртукчуларынче дыңнадышкын бижиктерни БСКИ чорудуп турза-даа, ол ажилдар чылдан чылче шууда-вайн келген.

Сугга дүжүп өлүп турар кижилерниң чылдагаанын күринспекцияның тодаратканын езугаар өөрөнип көөрге, бирээ-де, чамдык хамаатылар сугже боттары халып өлүп турар, апрель айда ийи ындыг таварылга болган, ийде, эзирик эштип тургаш өлүр таварылгалар хей, ынчаар үш кижин өлгөн, үште, ада-иелерниң азы улуг улустун кичээнге хайгааралының кошкаа-биле бичин уругларның бо-ла сугга дүже бээри хомудан-

чыг, 5 ындыг таварылга болган. Ынчангаш күринспекция суг-далага кончук кичээнге ийи болуп, эзирик эжинмесин, ада-ие, улуг улустун уругларга, элээдилерге хайгааралды күштелдирерин доктаамал сагындырып турар.

Сугга хамаатыларның өлүр чоруун болдурбазы-биле баш удур профилактика ажылынче кичээнге ийи күштелдирери-биле күринспекция массалыг информация чепсектерин ажы-лап келген. Телевидение, радио-га 18 катап үнүп, солуннарга аңгы-аңгы темаларга 8 мате-риалды чырыдып, 12 лекцияны 533 дыңнакчыларга номчаан.

Сөөлүндө бир солун чүүлду маңаа демдеглөп каары артык эвес боор. РФ-тин Бойдус курлавырының амызының сайы-дынын ораакчызы Кирилл Вадимович Янков Тывага сур-гакчылап чорааш, бистиң күринспекцияның ажылы-биле танышкаш, «эки» деп үнелди берип, РФ-тин дээр ажилдыг инспекцияларының санынче кирип болур дээн. Бистиң ажылыска деткимче кылдыр дүргөн чоруур күштүг ийи катерни садып алырынга дузалаарын дарга аазааш барганы өөрүнчүг.

Чапай СОТПА.
Кызыл хоорай.



АЖЫЛЫН ЧОН ҮНЕЛЭЭН

Ажылынга бердинген, ажил-ишчи, ак сеткилдиг удуртукчунун удуртуп турганы кожпозу бо хүнде көдээ чонну шынарлыг идик-хеп, аш-чем-биле хандырып, сайгарлыкчылар-биле чижилгелиг ажилдап турарлар. Борта чижек кылдыр Эрзин биле Тес-Хемнин



кожполарын канчап деңээрил. Бирээзинде капитализм, ескезинде социализм тургустунмаан, кайызы-даа Тыванын кыдыг-кызыгаар булуңунда, чангыс системанын бүдүрүлгези кылдыр ажилдап чордулар. Эрзинин кожпозу эки ажилдап, чурттакчы чонну бедик шынарлыг бараан-биле хандырып, сайгарлыкчылар-биле чижилгелиг ажилдап, бараан саарылгазын улгатырып, республикада чүгээр ажилдыг кожполарнын бирээзи. Тес-Хем кожпозунун буурап дүшкенин дугайында хереглекчилер ниитилелин хоочуну Э.Монгуш чоокта чаа бистин солунувуска бижиди.

Республиканын Хереглекчилер эвилелин баштаар черинин хуралынга бирги чартык чылда канчаар

ажылдаанын түңнөп, сайгарып чугаалашкан. Хереглекчилер ниитилелин бүгү системанын ажилчорудулгазынын көргүзүлгелеринин ниити хемчээли дыка өзүлделиг болган. Эрткен чылдын бо үези-биле деңнээрге, бараан саарылгазы амгы өртөктөр-биле 21,1 хуу өскөн азы 73,1 млн. рубль болган. Хей-ниитинин чемненилге черлери бедик көргүзүлгелерни чедип алган. Оң ниити саарылгазы эрткен алды айларда 8,3 млн. рубль четкен. Эрткен айларда чоннун хереглел барааннарын 21,3 млн. рубльге бүдүрүп үндүргөн, 2080 тонна хлебти болгаш хлеб-булочка кылыгларын быжырган, 89 тонна кондитер кылыгларын, 5,7 тонна колбасаны, 44 тонна чартык фабрикаттарны бүдүргөн болгаш чондан 60 тонна арыг дүктү, 240 тонна зытти садып алган.

Хереглекчилер ниитилелдери чонга чүгле бараан садып турар эвес, олар ажыктыг орулга кирип алыр талазы-биле рынок негелдезинге дүштүр ажилдап эгелзэннер. Ол дээрже моң мурнунда хереглекчилер ниитилелдеринге чаңчылчываан ажилдар-даа турган болза, рынок боду-ла негелдени тургуза берген. Чамдык кожуннарнын кожполарында баш дүгү кезер черлер, аптекалар, идик септээр пунктулар, даараныр черлер, хөөржүдүлгеге ачы-дуза чедирер бүдүрүлгелер, элзэн каш кожполар чурттакчы чондан сүттү садып алгаш, ону сайгарып, ак чем кылып садып турар. Мындыг ажилдар республиканын шупту кожполарында чоруттунмай турары хомуданчыг.

Республиканын Хереглекчилер эвилели социализм үезинде-даа көдээ чурттакчыларны аш-чем, идик-хеп-биле сеткилин хомудатпайн хандырып чоранын утпаан бис. Ам рынок

Сөөлгү чылдарда республиканын Хереглекчилер ниитилели багай эвес ажилдап, хоорайда-даа, көдээде-даа чурттакчыларны бедик шынарлыг бараан-биле хандырап дээш тодаргай хемчеглерни ап келген. Рыноктун эге чылдарында республиканын Хереглекчилер эвилелин кожполарына нарын байдал тургустунган турган. Ам оон түңнелди үндүрүп болур. Чамдык чазыкчилби удуртукчулар кожпону үптөп-тонап каапкаш, оң чүгээр-ле дериг-херекселдерин садып-сайгарыпкаш, байып алгаш чоруй барган.

үезинде кожполар сайгарлырын чугаалашкан. Хереглекчилер ниитилелин бүгү системанын ажилчорудулгазынын көргүзүлгелеринин ниити хемчээли дыка өзүлделиг болган. Эрткен чылдын бо үези-биле деңнээрге, бараан саарылгазы амгы өртөктөр-биле 21,1 хуу өскөн азы 73,1 млн. рубль болган. Хей-ниитинин чемненилге черлери бедик көргүзүлгелерни чедип алган. Оң ниити саарылгазы эрткен алды айларда 8,3 млн. рубль четкен. Эрткен айларда чоннун хереглел барааннарын 21,3 млн. рубльге бүдүрүп үндүргөн, 2080 тонна хлебти болгаш хлеб-булочка кылыгларын быжырган, 89 тонна кондитер кылыгларын, 5,7 тонна колбасаны, 44 тонна чартык фабрикаттарны бүдүргөн болгаш чондан 60 тонна арыг дүктү, 240 тонна зытти садып алган.

Хереглекчилер эвилелин баштаар черинге чугаалашкан кол айтырыгларнын бирээзи — белеткел сезонунда кылыр ажилдар. Чурттакчы чондан көдээ ажил-агый продукциязынын артыкшылдыгын садып алыр сорулганы салып, катты, мөөгүнү, тоорукту болгаш бойдустун өске-даа калас кежиин чып ажыглаар ажилды дүргедип, шалпыкын чорударын дугурушкан. Ол сорулгага белеткелди дүргедип сорулга-биле хереглекчилер эвилели улетпүр комбинатынын ногаа шыгжаар цегинин септелгезин доозуп турар.

2002 чылдын бирги чартынын түңнелин күүселдиз-биле чарлаан конкурстун түңнелин үндүргөн. Садыг ажил-чорудулгазынын талазы-биле бирги черни Каа-Хем кожуннун кожпозунга (даргазы Н.Ф. Чернышева) тывыскан, ийги черни Чадаанын коорпозу (даргазы Р.Д.Деге) чаалап алган. Хей-ниитинин чемненилге черлеринин талазы-биле бирги черни "Оникс" (удуртукчузу О.Д. Күжүгет) кызыгаарлаттыган харысалгалыг эштежилге алган, ийги черни — Балгазынын сельпозунга (даргазы Р.Х.Чооду) тывыскан. Бүдүрүлге ажил-чорудулгазынын талазы-биле Кызыл хоорайда улетпүр бүдүрүлге комбинаты (директору А.Н.Шаповалова)

эки көргүзүлгелерни чедип алгаш, бирги черни алган, ийги черни Бии-Хемнин кожпозунга (даргазы Л.В. Черменева) тывыскан. Белеткел ажилдарынын талазы-биле "Заготцентр" (директору Г.Г.Мурыгин) кызыгаарлаттыган харысалгалыг эштежилге, Каа-Хем кожпозунда С.Г. Сункуевтин удурткан бүдүрүлгези, Кызыл коорпозу (даргазы О.Т. Бадаң-оол) багай эвес көргүзүлгелерни чедип алган.

Ажилдын чаңчылчываан арга-хевирлерин ажылап, чурттакчы чонга ачы-дуза чедирер талазы-биле Каа-Хемнин, Тандынын кожполары, "Коопстройтранс" кызыгаарлаттыган харысалгалыг эштежилге багай эвес ажилдап турар. Олар кожпону ажилын рынок негелдезинге дүштүр чорударынын талазы-биле саарылганын оруун, акша-төгөрик ажилдап алырынын бир аргазын тыпкан, ийи талазында, чурттакчы чонга ачы-дуза чедиреринин бир хевир болуп бар чыдар. Бо кожполарнын кылып чорудуп турар ажилындан өске кожполар аргадуржулга алыры күзөңчиг.

Республиканын Хереглекчилер эвилелин баштаар чери (даргазы Х.Д.Монгуш) көдээ чурттакчы чонну бирги хереглелдин барааннары-биле хандырап талазы-биле сөөлгү чылдарда улуг ажилды кылып чорутканын демдеглээр апаар. Ылангыя чамдык чедери берге көдээ суурларда моң мурнунда кожпону дүшкөн садыгларын катап тургузуп, ажилдадып эгелзэн.

Ам бир эвес республиканын Хереглекчилер

эвилелин кадрлар составын сайгарып көөр болзувусса, кожуннарда кожполарнын удуртуп ажилдакчыларында колдуунда херэеженнер ажилдап, бүдүрүлгени багай эвес удуртуп, чонунга ачы-буянын чедирип, ак сеткилдиг ажилдап чоруурлар. Оларга хей чылдарда кооперация системазына ажилдап келген Каа-Хем, Бии-Хем, Эрзин кожполарынын даргалары Н.Ф.Чернышева, Л.В.Черменева, М.Х.Мижит, Чадаана коорпозунун даргазы Р.Д.Деге, Кызылдын бүдүрүлгө комбинатынын директору Л.Н.Шаповалова болгаш өскелер-даа хамааржыр. Херэежен кижилер ак сеткилдиг, ажилына бердинген дээрзин үстүнде ады кирген удуртукчулар бадыткап турар. Бо рынок үезинде кожпо удуртуу белен эвес ажилдын бирээзи, оларнын биле чижилгелиг ажилдап турар чүс-чүс сайгарлыкчылар бар болгай, борта, шынап-ла, сайгарлып өөрөңгөн, салым-чаянын удуртукчу тааржыр дээрзин амыдырал боду-ла бадыткап турар.

Республиканын Хереглекчилер эвилелин баштаар черинин даргазы Х.Д. Монгуштун сөөлгү чылдар



да чорудуп келген ажилын чон үнелеп, аңаа улуг деткимчени берип турар. Моң мурнунда эрткен сонгулдага ТР-нин Дээди Хуралынын депутатынга, бо чылын эрткен сонгулдага ТР-нин Улуг Хуралынын депутатынга депшидип, чон, сонгукчулар оон ажилына үнелелди берип, улуг бүзүрелди хүлээндирип турар.

Сергей ХЕРТЕК.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдын улетпүр комбинатынын чартык фабрикаттар кылыр цегинин ажилчыны Галина Седен; ногаадан янзы-бүрү консервалар кылыр цехтин ажилчыны Долаана Ооржак; зыт болбаазырадыр цехтин ажилчыны Андрей Фирцов.

Василий БАЛЧЫЙ-ООЛДУН тырттырган чуруктары.

Республика бюджетиниң хөрөгизиниң күсели-биле чонну ажылга хаара тударынга дузалаар хемчеглерни акшаландыраар талазы-биле Дүрүмнү бадылаар дугайында

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛЫ

2002 чылдың июль 25. № 462. Кызыл хоорай.

Чонну ажылга хаара тударынга дузалаарының хемчеглеринге эргежок чугула организастыг болгаш саң-хөө байдалдарын тургузар сорулга-биле Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. Республика бюджетиниң хөрөгизиниң күсели-биле чонну ажылга хаара тудар хемчеглерни акшаландыраар дугайында Дүрүмнү бадылаар.
2. Республика бюджетиниң хөрөгизин ажылгаарының хевирлери: ажыл чок хамаатыларны профессионал мергежилге өөредиринге; профессионал угланып баштанырынга; 14-16 харлыг назы четпээннерни ажылга түр тургузарынга; хөй-ниити ажылдарынга; ажылдаар черлер ярмаркаларынга, өөренип ажылдаар черлерге; социал камгалал онза чугула апарган хамаатыларны ажылга түр кириеринге; ажыл чок хамаатыларның боттары ажыл тыварынга дузалаары; күш-ажыл рыногунда байдал дугайын чонга болгаш ажыл берикчилеринге

дыннадырынга.

3. Тус чер бюджеттериниң хөрөгилериниң күсели-биле чонну ажылга хаара тударынга дузалаары-биле хемчеглерни акшаландыраарынга мындыг янзылыг боттарының дүрүмнерин ажылдап кылгаш, бадылаарын кожууннар чагыргаларының даргаларынга сүмелээр.

4. Чонну ажылга хаара тудар федералдыг күрүне албанының Тыва Республика талазы-биле департаментизи (Чаж-оол) бадылаан бо Дүрүмнү күүседиринче угланган хемчеглерни алыр.

5. Бо доктаалды «Шын», «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

6. Бо доктаалдың күүселдези дээш контроль чорударын Тыва Республиканың Чазак Аппарадының социал-политика айтырыгларының талазы-биле эргелелинге дагзыр.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш.ООРЖАК.

Тыва Республиканың Чазаның 2002 чылдың июль 25-те № 462 доктаалы-биле бадылаан.

Республика бюджетиниң хөрөгизиниң күсели-биле чонну ажылга хаара тударынга дузалаар хемчеглерни акшаландыраар талазы-биле ДҮРҮМ

1. Нюити чүүлдер

1. Бо Дүрүм болза «Россия Федерациязынга чонну ажылга хаара тудар дугайында» РФ-тиң Хоойлузунга дүүштүр чонну ажылга хаара тударынга дузалаар хемчеглерни республика бюджетиниң хөрөгизиниң күсели-биле акшаландыраар чурумну тодарадып турар.

2. Бо Дүрүмге дүүштүр чонну ажылга хаара тударынга дузалаары-биле дараазында хемчеглерни акшаландыраарын боттандыраар:

- профессионал өөредилгени организаастаары;
- профессионал угланып-башкарныры;
- 14-16 харлыг назы четпээннерни ажылга түр хаара тударында организаастаары;
- хөй-ниити ажылдарын организаастаары;

социал камгалал онза чугула апарган хамаатыларны ажылга түр кириерин организаастаары;

чоннун боттары ажыл тыварында дузалаары;

күш-ажыл рыногунда байдалдар дугайын чонга, ажыл берикчилеринге дыннадырынга.

3. Чонну ажылга хаара тударында дузалаар талазы-биле хемчеглерниң акшаландырышыкын чарыгдалдарын «2002 чылда болгаш оң дараазында чылдарда республика бюджетиниң дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга дүүштүр республика бюджетиниң хөрөгизи-биле боттандыраар, чонну ажылга хаара тудар федералдыг күрүне албанының Тыва Республика талазы-биле департаментизинге доктааткан чурумну эзугаар көргөн бюджет хүлээлгелериниң лимиттериниң болгаш акшаландырышыкын чарыгдалдарының хемчээлдерин барымдаалаар.

4. Чонну ажылга хаара тудар федералдыг күрүне албанының Тыва Республика талазы-биле департаментизи болза республика бюджетиниң берген хөрөгилериниң баш биликчи башкарыкчызы болур болгаш бюджет хөрөгилериниң алыкчыларынга чонну ажылга хаара тударында дузалаары-биле берген хөрөгини хуваарын боттандыраар.

Чонну ажылга хаара тударында көрдүнгөн бюджет хөрөгилерин алыр черлер болза чонну ажылга хаара тудар күрүне албан черлери – Кызыл, Ак-Довурак хоорайларнык, кожууннарнык чонну ажылга хаара тудар төптери болур.

5. Чонну ажылга хаара тудары-биле республика бюджетинден берген хөрөгилерниң операциялар учедун РФ-тиң Саң яамызының доктааткан чурумун эзугаар федералдыг Казначейство органнарынга ажиткан бюджеттен дашкаар агар саннарга боттандыраар.

II. Чонну ажылга хаара тударында дузалаары-биле көрдүнгөн хемчеглерни боттандыраарында республика бюджетинден берген хөрөгини чарыгдарының чуруму

1. Чонну ажылга хаара тударында дузалаар хемчеглерни акшаландыраарын юридиктиг албан черлери азы хууда кижилер-биле чарган керээлерге дүүштүр боттандыраар.

Чонну ажылга хаара тудар төптөр чонну ажылга хаара тударында дузалаар хемчеглерниң күүседикчилерин конкурс эзугаар азы РФ-тиң хоойлузудулгазында көрдүнгөн өске-даа негелделер эзугаар шилип алыр.

Департамент болгаш чонну ажылга хаара тудар төптөр чонну ажылга хаара тударында дузалаар хемчеглерниң күүседикчилерин шилип алыр конкурстарны «Барааннар чорудар чагыглар кириер, ажылдар күүседир, күрүне хөрөгилеринге ачы-дуза көргүзөр конкурстар дугайында» 1999 чылдың май 6-да № 97-ФЗ федералдыг Хоойлуга дүүштүр чорудар.

2. Чонну ажылга хаара тудар талазы-биле хемчеглерни республика бюджетинден акшаландыраарда чарыгдалдарын хевирлер аайы-биле боттандыраар:

2.1. Ажыл чок хамаатыларны профессионал мергежилге өөредирде хамааржыр чарыгдалдар болза:

- а) теоретиктиг болгаш бүдүрүлгө өөредилгезиниң ачы-дузаның чедирери (бүдүрүлгө практиказы), стажировка;
- б) өөредилге дооскан кижилерни шылгаар аттестация комиссияларының кежигүннериниң күш-ажыл телевиерин төлээр;
- в) хайгаарал мергежилдерин алганда квалификация экзаменнери дээш телевиер;
- г) алган мергежилиниң аайы-биле ажыл-чорудулгазын боттандыраарында эргежок чугула чөпшээрел алганы дээш телевиер;
- д) өөредилге планнарының болгаш программаларының экспертиказын, өөредилге-методиктиг материалдарны, технологияларны болгаш өөредилге херекселдерин ажылдап кылганы, садып алганы, белекээни дээш төлөвир;
- е) өөредилгени эрттирер үеде аңаа херектиг өөредилге-бүдүрүлгө шөлдерин садып, арендага алырынга, дериг-херекселдер, чиг эт, өске-даа материалдыг курлавырлар садар телевиерлер;
- ж) өске черлерге мергежил чедип алыры-биле ажылга тургузар төптөрнүң чоруткан кижилериниң орук хөлөзинин (баар, кээри), чурттаар черин төлээр;
- з) медицина херечилээшкени негеттинер мергежил даңзызынга дүүштүр профессионал өөредилгеже чорудар кижилерге эмчи херечилелинге төлөвир;
- и) эргежок чугула апарганда тускай идик-хеп, аш-чем өртөөн төлээр.

2.2. Профессионал угланышыкында үндүрер чарыгдалдар:

- а) ажыл чок хамаатыларны профессионал угланышыкынынга, психологтуг деткимчезинге ачы-дуза көргүзүрүнге;
- б) профинформация материалдарын ажылдап кылырынга, белекээринге, көвүдедиринге, тускай литератураларны парлап үндүрүрүнге профугланышыкын, психологтуг, социологтуг шинчилелдерге;
- в) ажыл чорудар үеде бажын, мебель ачылап алырынга, информация стендилери, харылзаа каналдары (оң иштинде «Интернет» четкизи) компьютерлер, аудио-видеотехника, почта харылзаа ачы-дузанынга.

2.3. 14-16 харлыг назы четпээннерни ажылга түр кириерин организаастаарында

үндүрер чарыгдалдар:

а) назы четпээннерни күш-ажылга хаара тударында организаастаар талазы-биле планнаан хемчеглер дугайында информация материалдарын белекээринге, парлап үндүрүрүнге, көскү информацияны белекээринге, массалыг информация чепсектеринге материалдар парладырынга;

б) назы четпээннер түр ажылдарга киржип турда оларны материалдыг деткиринге, оң адаккы хемчээли РФ-тиң хоойлузудулгазында доктааткан пособиениң адаккы хемчээлинден эвээш эвес болур;

в) назы четпээннерни ажылдаар черинге чедиринге, дедир чандыраарында транспорт чарыгдалдары.

2.4. Хөй-ниити ажылдарын организаастаарында үндүрер чарыгдалдар:

а) хөй-ниити ажылдарын организаастаар талазы-биле планнаан хемчеглерни массалыг информация чепсектеринге чырыдарынга, тускай информация үндүрүлгелерин ажылдап кылырынга, парлаарынга;

б) хөй-ниити ажылдарына киржип турар ажыл чок хамаатыларның орулгаларын деткиринге, РФ-тиң хоойлузудулгазында доктааткан ажыл чок дээш пособиениң адаккы хемчээлинден эвээш эвези;

в) хөй-ниити ажылдары эрттирер черлерге чедиринге, дедир чандыраарында транспорт чарыгдалдары.

2.5. Ажылдаар чокстуг черлер болгаш өөренип ажылдаар черлер ярмаркаларын организаастаарында үндүрер чарыгдалдар:

а) чонну ажылга хаара тудар органның ажыл-чорудулгазының дугайында информация материалдарын белекээринге, парлап үндүрүрүнге көскү информацияны белекээри, чарлал азар черлерни ачылап алыры, бажынарны эмгелеп тургузары, чарлал-информация, методиктиг литератураларны көвүдедип парлаары, ажылга хаара тудар айтырыглар талазы-биле солун, сеткүүлдер садып алыры, типография чарыгдалдары төлээр;

б) ажыл чорудар бажыннар хөлөзилеп алырынга, материалдар шыгжаарынга;

в) специалистерни ажылдадып чорудар черлерге дажыглаарында дериг-херекселдер, информация материалдары сөөртүрүнге;

г) канцелярия барааннарын садып алырынга, харылзаа каналдары хөлөзилээринге (оң иштинде «Интернет»), почта харылзааның ачы-дузанын ажылгаарынга.

2.6. Онза социал камгалал негеттинип турар ажыл чок хамаатыларны ажылга түр кириерин организаастаарында чарыгдалдар:

а) информация материалдарын белекээринге, парлаарында, көскү информацияны белекээринге, МИЧ-ге парладып үндүрүрүнге;

б) социал камгалал чидиг негеттинип турар ажыл чок хамаатыларның орулгаларын деткиринге, (олар түр ажылдарга киржип турда), оң хемчээли РФ-тиң хоойлузудулгазында доктааткан ажыл чоктарга пособиениң адаккы хемчээлинден эвээш эвес болур;

в) ажыл чок хамаатыларга транспорт

чарыгдалдары.

2.7. Чоннун боттары ажыл тып алырында дуза кадар чарыгдал:

а) организацияларнык чонну ажылга хүлээп алыр бар аргаларының дугайында тайылбыр-информация материалдарын белекээринге болгаш парлап дыннадырынга;

б) боттары ажыл тып алыр талазы-биле консультация ачы-дузанын ажыл чоктарга сүмелеп тайылбырлаарында (бизнес-планнары белекээринге, экспертизалар кылырынга, харылзаа каналдары, ортттехника ажылгаарында дузалаарында);

в) ажыл чок хамаатыларнык боттары ажыл тып алырында, оң иштинде документилер белекээринге, биче бүдүрүлгени бүрүткээни дээш күрүне каайлызын төлээринге, херечилелдер алырында (хууда сайгарлыкчы ажыл чорудар дээш), таңма, штамп кылдыртып алырында саң-хөө дузанын кадарында.

2.8. Күш-ажыл рыногунда байдал дугайын чонга, ажыл берикчилеринге дыннадырында үндүрер чарыгдалдар:

а) тайылбыр, информация материалдарын белекээринге, парлап үндүрүрүнге, көскү информацияны кылырында, чарлал азар черлерни кылырында азы ачылап алырында, типография чарыгдалдарында болгаш өске-даа;

б) ажыл чорудар бажын ачылап алырында, дериг-херекселдер, мебель, харылзаа каналдары («Интернет»), консультация пунктулары, транспорт чарыгдалдары;

в) парлалга продукциязы, канцелярия барааннары садып алырында, чедирип алырында, информация дериг-херекселдерин дажыглаарында;

г) хосталган ажылдакчыларга консультациялар чорударында;

д) 14-16 харлыг назы четпээннерге консультациялар кылырында;

е) харылзаа каналдарын (оң иштинде «Интернеттин», почта харылзааның ачы-дузанын төлээринге).

3. Республика бюджетиниң хөрөгизиниң күсели-биле чонну ажылга хаара тударында акшаландыраар үеде чарган керээлерге дүүштүр ажылдар болгаш ачы-дуза телевиерин баш бурунгаар чорудуп болур, ынчалза-даа ажылдарының болгаш ачы-дуза чедирелгезиниң өртөөниң 20 хууздундан ашпас болур (керээде көрдүнгөни эзугаар).

III. Бухгалтер отчету болгаш контроль

1. Чонну ажылга хаара тудар федералдыг күрүне албанының Тыва Республика талазы-биле департаментизи болгаш кожуун, хоорайларда чонну ажылга хаара тудар төптөр бухгалтер отчетун доктааткан чурум эзугаар Тыва Республиканың Чазанга кириер.

2. Чонну ажылга хаара тударында республика бюджетинден берген хөрөгини чогуур сорулгазынга ажылгаары дээш контрольду чонну ажылга хаара тудар федералдыг күрүне албанының Тыва Республика талазы-биле департаментизи, Тыва Республиканың Саң яамызы боттандыраар.

ШАҢНАЛДЫГ ЧЕРЛЕРГЕ ТӨЛЕПТИГ МУРНАКЧЫЛАР

Чемпионнар

1. Кара-Сал Валентина Шыраповна – Мөңгүн-Тайга кожуунун "Малчын" КУБ-туң малчыны.
 2. Сат Аяс Орус-оолович – Сүт-Хөл кожуунун "Устүү-Ишкин" КАБК-ның өшкү кадарчызы.
 3. Нурсат Белекмаа Кыргысовна – Би-Хемнің "Кызыл тараачын" КАБК-ның саанчызы.
 4. Даржап Херел Оюн-оолович – Тес-Хемнің "Чодураа" КУБ-туң чылгычызы.
 5. Хомушку Елизавета Херлиевна – Мөңгүн-Тайга кожуунун "Мөген-Бүрен" КУБ-туң сарлык кадарчызы.
 6. Узуйген Зинаида Стажевна – Би-Хем кожуунун "Кызыл тараачын" КАБК-ның бызаа ажаакчызы.
 7. Балыймаа Татьяна – С.Шойгу аттыг "Балгазын" КУБ-туң хаван ажаакчызы.
 8. Кол Каадыр-оол Улуг-Аттыгович – Тожу кожуунун "Өдүген" КУБ-туң ивижиси.
- Ажыл-агыйлар болгаш хойжу бригадалар
1. Танды кожуунун С.К.Шойгу аттыг "Балгазын" КУБ.

2. Өвүр кожуунун "Торгалыг" КУБ.
3. Би-Хем кожуунун "Кызыл тараачын" КАБК.
4. Өвүр кожуунун "Ак-Чыраа" кедээ кооперативи.
5. Би-Хемнің "Кызыл тараачын" КАБК-ның "Найграл" сүт-бараан фермазы.
6. Мөңгүн-Тайганың "Малчын" КУБ база "Бел" №1 хойжу бригадазы.

Тыва Республиканың Көдээ ажыл-агый болгаш аш-чем яамызының Хүндүлел бижин-биле дараазында мурнакчылар шаңнаткан

Танды кожуунун "Сосновка" бүдүрүлгө станциязының саанчызы Дажисан Альбина Көк-ооловна, С.К.Шойгу аттыг күрүнениң "Балгазын" каттышкан бүдүрүлгениң саанчызы Оюн Рада Шавыевна, Өвүр кожуунун күрүнениң "Ак-Бедик" каттышкан бүдүрүлгениң малчыны Куулар Анатолий Александрович,

Кызыл кожуунун куш фабриказының күрүнениң "Кызыл" каттышкан бүдүрүлгениң чемгерилге цегиниң эргелекчизи Долунмаа Александра Олчаевна, Каа-Хем кожуунун мал аарыгларының талазы-биле ажыл чорудар станцияның начальниги Долгар Нина Николаевна, Мөңгүн-Тайга кожуунун мал эмчизи Донгак Наталья Белек-ооловна, Кызыл кожуунун "Х Улуг Хурал" совхозунун малчыны Ооржак Светлана Деспи-ооловна, Тыва Республиканың Ветеринария департаментизиниң килдис эргелекчизи Арапчор Марьяна Шинин-ооловна, Тыва Республиканың ветлабораториязының вирустуг килдис эргелекчизи Сарыглар Людмила Коңгар-ооловна, Көдээ ажыл-агый болгаш аш-чем яамызының чолаачызы Санчы Чолдуг Вазырович, Би-Хем кожуунун көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги Бондаренко Елена Константиновна, Бай-Тайга кожуунун "Кызыл-Даг" кедээ ажыл-агый каттыжышкынының кол бухгалтери Салчак Елена Маадыевна.

ЭКИ КӨРГҮЗҮТЛЕРЛИГ МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ДАҢЗЫЗЫ

ХОЙ КАДАРЧЫЛАРЫ

№	Ажыл-агыйлар	Фамилиязы, ады, адазының ады.	быжыглаан мал бажы	100 хойга онаштыр төрөөн хуузу	камгалап алган хуузу	1 хойдан кыргаан дүк
1.	"Малчын" КУБ	Тейин Борис Дамдынович	344	140	98	1,2
2.	"Малчын" КУБ	Хертек Айдын-оол Михайлович	365	140	100	1,2
3.	"Малчын" КУБ	Кара-Сал Валентин Шырапович	366	146	100	1,2
4.	"Чаа орук" КУБ	Мандал Наталья Балдановна	328	140	98	1,5
5.	"Шанган" с-з	Оюн Маргарита Конкуй-ооловна	170	135	100	1,5
6.	"Хөлчүк" с-з	Бады Салим Андреевич	180	130	100	1,1
7.	"Хөлчүк" с-з	Манзырлыкча Тажема Донгакович	120	130	100	1,1
8.	"Бай-Тал" КУБ	Биче-оол Айлаң-оол Сүте-Маадырович	310	128,7	99	1,6
9.	"Малчын" КУБ	Марзин Кертик-оол Салчакович	362	128	99	1,1
10.	"Малчын" КУБ	Чыдым-оол Олег Кызыл-оолович	384	127	100	1,2
11.	"Малчын" КУБ	Донгак Оюан Кара-оолович	346	127	100	1,2
12.	"Торгалыг" КУБ	Тумат Оюн-оол Оссур-оолович	226	121,2	100	1,2
13.	"Малчын" КУБ	Донгак Сереп Сугурович	324	120	100	1,2
14.	"Малчын" КУБ	Тейин Василий Дамдынович	363	120	100	1,2
15.	"Ак-Чыраа к-п	Кыргыс Шораан Доллак-оолович	331	117,2	98	1,1
16.	"Чаа орук" КУБ	Ензак Адыр Базанович	284	115	100	1,5
17.	"Ак-Чыраа" КУБ	Баазан Дадар-оол Байырович	204	113,7	99	1,1
18.	"Мөген-Бүрен" КУБ	Салчак Кызыл-оол Лопсанович	320	112	99	1
19.	"Чаа орук" КУБ	Дамба Александр Кашкаевич	311	111	99	1,5
20.	"Малчын" КУБ	Салчак Анна Минчиговна	349	110	98	1,2
21.	"Мөген-Бүрен" КУБ	Чамзы Май-оол Деспинович	312	110	99	1
22.	"Алдын-Булак" КББ	Хомушку Юрий Сараакович	268	110	99	1,6
23.	"Мөген-Бүрен" КУБ	Оскен Юрий Очурович	326	108	99	1,3
24.	"Баян-Тала" КУБ	Монгуш Оюн-оол Хужур-оолович	117	109	93	1,3
25.	"Мөген-Бүрен" КУБ	Иргит Эрес-оол Хүлер-оолович	332	107	100	1,4
26.	"Мөген-Бүрен" КУБ	Иргит Борис Делгер-оолович	332	106	100	1,5
27.	"О-Шынаа" КАБК	Донгак Селангы Васильевна	249	105	97	1,2
28.	"Кызыл-Даг" КАК	Сагды Сыдыс-оол Данзын-оолович	223	105	99	1,2
29.	"О-Шынаа" КАБК	Шалык Саян Серенович	394	101	95	1,2
30.	"Мөген-Бүрен" КУБ	Маско Март-оол Хомушкуевич	329	101	100	1,1
31.	"О-Шынаа" КАБК	Самба Кеа-оол Санаевич	250	102	92	1,3
32.	"Кызыл-Даг" КАК	Успун-оол Эрес Чкалович	255	100	99	1,1
33.	"Бай-Тал" КУБ	Салчак Шолбан Малчын-оолович	277	100	100	1,2
34.	"Малчын" КУБ	Салчак Борис Наадыкпаевич	362	100	100	1,1
35.	"Мөген-Бүрен" КУБ	Иргит Багай-оол Сургуулович	331	100	96	1,2
36.	"Алдын-Булак" КАБК	Ооржак Владимир Алак-оолович	260	100	100	1,5
37.	"Аягыты" КАБК	Аракчаа Алексей Монгушович	273	100	97	0,9
38.	"Чаа-Суур" КАБК	Осур-оол Чечек Т.	163	100	99	1,3
39.	"Торгалыг" КУБ	Донгак Бюрбо-оол С.	248	100	100	1,2
40.	"Торгалыг" КУБ	Монгуш Серен Чодур-оолович	234	100	100	1,2
41.	"Куржаангы" КАК	Чаалык Аркадий К.	384	100	99	1,2
42.	"Ийме" КУБ	Тюлош Каң-оол Булчун-оолович	165	100	100	1,2
43.	"Улуг Хурал" с-з	Ооржак Светлана Деспи-ооловна	207	100	100	1,2
44.	"Шанчы" к-з	Даржай Энер-оол Партизанович	148	100	98	0,9
45.	"Шанган" с-з	Оюн Семен Чисенмеевич	190	100	100	1,5
46.	"Ак-Чыраа" КУБ	Санаа Соскар-оол Сүдер-оолович	131	98,4	98	1,3
47.	"Малчын" КУБ	Иргит Март-оол	369	98	97	1,2
48.	"Ээрбек" с-з	Ондар Эжер-оол Эрес-оолович	309	98	94,8	1,2
49.	"Малчын" КУБ	Хунан-Кара Херел Сыйбын-Кара	328	97	100	1,1
50.	"Кара-Хөл" КАК	Хомушку Калинин-оол Камыскаевич	142	92	100	1,5
51.	"Ак-Даш" с-з	Донгак Владимир Назын-оолович	202	95	98	1,7
52.	"Чодураа" КУБ	Ады Васильевич Самданович	308	94	94	1,4
53.	"Кызыл-Даг" КАК	Хертек Сайдыжал Комбуевич	141	94	98	1,3
54.	"Бай-Тал" КУБ	Очур-оол Роза Онугуевна	267	94	100	1,6
55.	"Торгалыг" КУБ	Кончукпан Арзылан Кыргысович	219	92,2	99	1,1
56.	"Малчын" КУБ	Самбыр-оол Мөңгүн-оол Доржуевич	330	92	100	1,1
57.	"Малчын" КУБ	Иргит Кара-кат Каң-оолович	292	92	99	1,1
58.	"Х.Чүргүй-оол" КАБК	Чооду Шолбан Дажыевич	120	91	96	1,2
59.	"Кызыл-Даг" КАК	Елдан Каң-оол Демирович	221	91	98	1
60.	"Мөген-Бүрен" КУБ	Иргит Базыр-оол Байыр-оолович	329	91	98	1,2
61.	"Мөген-Бүрен" КУБ	Байгал Тамара Тараачын-ооловна	334	90	100	1,1
62.	"Мөген-Бүрен" КУБ	Конгаржал Хүлер-оол Иргитович	312	90	96	1,2
63.	"Мөген-Бүрен" КУБ	Сагаан Мандан-Хорлу Сарыг-оолович	348	90	100	1,2
64.	"Ак-Бедик" КУБ	Куулар Анатолий Александрович	338	89,3	97	1,2
65.	"Ак-Чыраа" КУБ	Сонам Эрес Дожаанович	364	89	98	1,2
66.	"Чодураа" КУБ	Сидоо Сергей Шырапович	310	89	97	1,2
67.	"Кызыл-Даг" КАБК	Калдан Серен-Шымог Солянович	186	86	97	1,2
68.	"Кара-Хөл" КАК	Күжүгет Бежен-оол Белек-оолович	196	86	100	1,3
69.	"О-Шынаа" КАБК	Коштай-оол Григорий Михайлович	186	85	92	1,2
70.	"Торгалыг" КУБ	Тюлош Оюн-оол Э.	260	85	93	1,1
71.	"Торгалыг" КУБ	Донгак Анатолий Б.	243	85	94	1,2
72.	"Шейи" КАБК	Куулар Сандак Содунамович	205	85	90	1,1
73.	"Чаа орук" КУБ	Дамба Чуннай Сандыевич	281	87	100	1,2
74.	"Чаа орук" КУБ	Шалтан Данил Комбуевич	331	85	100	1,2

ӨШКҮ КАДАРЧЫЛАРЫ

№	Ажыл-агыйлар	Фамилиязы, ады, адазының ады	быжыглаан мал бажы	100 хойга онаштыр төрөөн хуузу	камгалап алган хуузу	1 өшкүден кыргаан дүк
1.	"Устүү-Ишкин" КАК	Сат Аяс Орус-оолович	210	104	100	0,9
2.	"Устүү-Ишкин" КАК	Ондар Туран-оол Состуй-оолович	180	103	99	0,9
3.	"Эйлиг-Хем" КУБ	Чудаан-оол Баз-оол Садарович	278	101	99	1,2
4.	"Тоолайлыг" к-з	Лопсан Арна Кара-оол	196	100	100	1,1
5.	"Алдын-Булак" КАБК	Хертек Николай Майнамович	254	100	99	1,1
6.	"Шанчы" к-з	Даржай Энер-оол Партизанович	148	100	98	0,9
7.	"Устүү-Ишкин" КАК	Чадамма Яков Ондарович	124	100	98	0,9
8.	"Устүү-Ишкин" КАК	Монгуш Сялиг-оол Анай-оолович	105	100	100	0,9
9.	"Алдын-Булак" КАБК	Күжүгет Владимир Кызыл-оол	239	98	99	1,2
10.	"Ишкин" КУБ	Түлүш Сыдым Сагар-оолович	230	97	98	1,2
11.	"Ишкин" КУБ	Ондар Артем Базыр-Сатович	270	94	99	1,2
12.	"Эйлиг-Хем" КУБ	Дакыр-оол Саглай Кек-оолович	268	93	100	1,15
13.	"Эйлиг-Хем" КУБ	Сурунмаа Эртине Владимирович	340	90	100	1,036
14.	"Тоолайлыг" к-з	Хомушку Сергей Олоакович	220	85	97	1,1

ИВИЖИЛЕР

№	Ажыл-агыйлар	Фамилиязы, ады, адазының ады	быжыглаан мал бажы	100 баш төрүүр мындыга онаштыр хуузу	алган хуузу
1.	"Өдүген" КУБ	Кол Каадыр-оол Улуг-Аттыгович	73	89	97
2.	"Өдүген" КУБ	Бараан Роман Михайлович	65	85	96
3.	"Өдүген" КУБ	Орай-оол Олег Бараанович	66	80	95
4.	"Өдүген" КУБ	Ак Борис Доктанович	62	80	94

СҮТ-БАРААН ФЕРМАЛАРЫ

№	Ажыл-агыйлар	Ады	икениң саны	1 инектен сагган сүдү	чартык чылда сагганы, кг.	күүсеткен хуузу
1.	"Балгазын" КУБ	"Красноярковка"	466	889	4315	44,8
2.	"Сосновка" ДБС	Төпчүткен СБФ	103	461	470	30,3
3.	"Кызыл тараачын" КАБК	"Найграл"	400	1042	4169	115,8
4.	АТА "Адат" СБФ	"Бегреда"	55	697	383	100

БЫЗАА АЖААКЧЫЛАРЫ

№	Ажыл-агыйлар	Фамилиязы, ады, адазының ады	быжыглаан бызаа бажы	хонукта немелде денизи, кг.	камгалап хуузу
1.	"Кызыл тараачын" КАБК	Узуйген Зинаида Стажевна	32	422	100
2.	"Кызыл тараачын" КАБК	Күжүгет Наталья Ховальговна	35	437	100
3.	"Кызыл тараачын" КАБК	Кызыл-оол Ирина Тюлошовна	33	385	100

ЧЫЛГЫЧЫЛАР

№	Ажыл-агыйлар	Фамилиязы, ады, адазының ады	быжыглаан мал бажы	100 башка онааштыр төрөөн хуузу	камгалап алган хуузу	1 баштан кыргаан дүк
1.	"Ишкин" КУБ	Тюлош Александр Дадар-оолович	70	70	100	1,1
2.	"Чодураа" КУБ	Даржап Херел Оюн-оолович	40	83	99	1,2

САРЛЫК КАДАРЧЫЛАРЫ

№	Ажыл-агыйлар	Фамилиязы, ады, адазының ады	быжыглаан мал бажы	100 башка онааштыр төрөөн хуузу	камгалап алган хуузу
1.	Барын-Хемчик "Хемчик"	Саая Геннадий Мөнгенович	168	68	98
2.	Мөңгүн-Тайга "Мөген-Бүрен"	Хомушку Елизавета Херлиевна	106	100	98
3.	"Малчын" КУБ	Салчак Херел Харлыг-оолович	166	78	98
4.	"Малчын" КУБ	Иргит Гаврош Калдаракович	148	75	88

ЕВРОПЕЙЖИ БУДДИСТЕР БАЗА ХӨЙ

Бо чылдың сентябрь айда бүгү делегейге Ыдыктыг Буддизм өөредииниң Улуг Башкызы Чырыткылыг XIV Далай-лама Тыва Республикага аалдап кээр деп турар. Бистиң Тыва Республика – Россия Федерациясында шаг-төөгүдөн бээр буддистчи шажын-чүдүлгелиг үш девискээрниң (Калмыкия, Бурятия, Тыва) бирээзи. Шак ыңдыг ханы Ынакшылдан, Кээргелден үндезилетинип тургустунган, кижини үнелеп четпес кайгамчык өөредигни бистиң өгбелеривис эдериң, сагыш чурттап чораанынга чоргаарланыр ужурулуг бис. Амгы үеде Буддизм өөредии бистиң Тывада чаа агым-биле катап сайзырап эгелээн. Хүрээлер туттунуп, Буддизм өөредииниң үнген хүнү — Индиядан Геше Джампа Тинлей, 9-ку Богда Кегээн дээн чижектиг Улуг Башкыларның кээп турары дээрге-ле бистиң төрөөн Тывавыста Улуг өөредигниң катап сайзырап эгелээнин айтып турар. Удавас Чырыткылыг XIV Далай-лама катап аалдап кээр деп турарын үстүнде айыттым. Ынчангаш Кызыл хоорайда “Манджушри” аттыг шажын организациязының кежигүнү, № 1 божудулга бажынынга барык 30 чыл ажылдаан дээди категорияның эмчи сестразы, хөй-хөй чаа төрүттүнген, кадды багай чаштарның амы-тыннын алырынга киришкен, ие-чаштың каддын камгалаар чаагай херекке ачы-хавыязы дээш ТР-ниң Президентизи Ш.Д.Ооржактың Хүндүлел бижими болгаш өске-даа хөй санныг шаңналдарның эдилекчизи, сарыг шажынның өөредииниң Тывага катап сайзырап бодараары дээш эң сагыш човап чоруур иелерниң бирээзи Алдын-кыс Дуюнгаровна Монгуштан бистиң корреспондентивис интервью алган.

— Алдын-кыс Дуюнгаровна, сарыг шажынны кажандан эгелеп сонургай берген силер?

— Миннип кээримге-ле, кавайым бажынга ыдыктап каан сарыг шажынның эдилелдери бар чүве. Ону алгаш көөргө, сарыг шажынны кайы-бир шагда сонургай берген-даа эвес, шуут буддистчи бооп төрүттүнген, ук ыдык өөредигниң эге билиглери ханым-дала бар деп санаар мен. Чүгө дээрге авамның-даа, ачамның-даа төрелдеринде ламалар хөй чораан. Черле ынчаш угувус аажок шажынчы, ыдыктыг буддизм өөредии-биле аажок холбаалыг чораан. Бир катап ачамның адазы кешпи дужаалдыг лама авамның судалын туткаш (ынчан авам иштиг деп-даа билдинмейн турган): “Удавас оол уруглуг болур сен, кызым. Оглуң анаа эвес, улуг эртем-билиглиг кижини болур-дур.” дээн. Шынап-ла, ол чылын авам оол уруг божаан, ол дунмам амгы үеде Тываның бирги дээди эртемниг ужудукчузу Степан Дуюнгарович Монгуш ол. Шынап-ла, анаа эвес кижини болуп, “ЯК-40” деп самолету-биле Тывавыстың ак-көк дээринде ужу-дуп, чонунга бараан болуп чор.

Оон ыңай мырыңай 5 харлыг турумда (ынчан 1963 чылда сарыг шажын өөредиин хоруп, ламаларны истеп сүрүп турган) кырган-авам меңээ шүлүк дээш мантра шээжиледип өөредип кааш: “Улус чок черге үргүлчү номчуп чоруур сен, уруум”, — деп чагаан. Кырган-авамның чыгыш езугаар ук мантраны бүгү назынымда номчуп келдим. Чогум чүү деп мантрал дээрзин мырыңай чоокта чаа сарыг шажын катап Тывага непереп эгелээнде, билип алган мен. Отошо Бурганның (эмчи бурганының) “Тэяте ом бигаце бигаце маха бигаце бигаце раза сама гадия саха” деп мантразы болган. Ол үеде чеже-даа шажын-чүдүлгени хоруп турда, кырган-ачам, кырган-авам суглар бүдүү дыка чүдүүр турган. Кырган-авам суг эрегезин улус көрбес кылдыр хойлап алгаш шуудар

турган.

— Сарыг шажын Тывага катап эглип кээрге, ону кандыг байдал-биле хүлээп алган силер?

— Сактырымга, чашкы үем катап эглип, сагыш-сеткилимге чаа күштер оттуп келген дег болган. Кызылга Красноармейская кудумчунга бир-ле дугаар тыптып келген бичи хүрээге Сотнам Борис, Сандак Казак башкыларга-даа барып эгеледим. Сарыг шажынны медреселди-биле өөренир күзел дораан тыптып келген. 1993 чылда онкология эмнелгезинге кестирип алгаш чыдырымда, теледамчыдылгага Кызыл хоорайга сарыг шажын өөредиинге хамаарыштыр лекциялар номчуп эгелээн Геше Джампа Тинлей Башкыны көргүзө берген. Башкыны ынчан бир дугаар көргөним ол. Чиктиим кончуг апарып, хөй-аьттын кандыг-ла-бир көзүлбес күжү мени ол өөредигни барып дыңнаарынче кыйгырып туруп берген. Мени кескен хирург эмчи Алла Кыргысова Сиразитдиновадан ынаар барып өөредиг дыңнаарын чөпшээрээрин дилээн мен. Сагыш човангыр эмчи дораан чөпшээрээн. Оон эгелээш-ле, Дириг Бурганы-выс Чырыткылыг XIV Далай-ламаньң Россияже чорутканы Ыдыктыг Башкы Геше Джампа Тинлейниң лекцияларын дыңнап, оон баштайгы өөреникчилериниң бирээзи болур аас-кежиктиг болдум.

— Сарыг шажын өөредии силерниң амыдыралыңарга кандыг салдар чедирип турарыңар, Алдын-кыс Дуюнгаровна?

— Сарыг шажынның өөредии чырык черде амыдыралдың дөзү, өзээ болган Улуг Ынакшыл болгаш Кээргелден үндезилетинип тургустунганын билер болгай бис. Ынчангаш бир-ле дугаарында сарыг шажын өөредии мээң сеткилимге чонумга, бүгү-ле дириг амьтаннарга, бойдука ынакшылымны, кээргелимни ханызы-биле оттурган. Олар-биле келир үеги салым-чолумнун харылзаалыгын хөл-

чок эки билер апарган мен. Шынап-ла, амыдыралга, кижилерге, бойдука мурнукузундан артык ынак апарып, бодумнун чуртталгамны (ыдыктыг кижини чуртталгазын) үнелээр болу берген мен. Оон ыңай сарыг шажынның өөредии океан азы октаргай дег делгем, улуг эгээртинмес, төттүнмес. Ол улуг өөредигниң кезек бүрүзү кижиниң бүгү амыдыралы, сагыш-сеткили, угааны, сайзыралы-биле туруш холбаалыг.

Ынчангаш чамдык аныктарга, улуг-даа кижилерге сүмем — сарыг шажынның өөредиин шингээдинер. Өөренир өөренирде медреселди-биле ук өөредигниң сагыш-сеткилиңерге салдарын хайгаарып көрүп тургаш өөрениңер. Ынчан силер сарыг шажын силерниң сагыш-сеткилиңерниң чарылбас кезээ, бойдузу дээрзин билип алыр силер. А чамдыктары эскерип чоруурга, ийе, ада-иелеривис сарыг шажынга чүдүп чораан, ынчангаш бис база сарыг шажынның төлээлери бис деп санаттын аар. Ол хирезинде өөредиг, лекцияларга келбес, номнар номчуvas болур-дур. Медреселди-биле доктаамал билиин бедидип өөренимесе, ыңдыг кижини езулук буддист болбас. Сарыг шажынның өөредии дээрге доктаамал сайзырал, диалектика-дыр. Буддист кижиниң угаан-медреселди, сагыш-сеткили доктаамал сайзыралга турар ужурулуг.

— Чоокта чаа силер Бурятияның Курумкан районунга ретрит төвүңгө чоран болдуңар. Ол дугайың чугаалап көрүңер.

— Россияның буддистери чыл санында-ла шупту чыгып, Ыдыктыг Башкы Геше Джампа Тинлейниң эм-аржаан дег лекцияларын дыңнап, билин



бедидип турар. Сөөлгү чылдарда Москва чоогунда Ромашка, Лесная пансионаттарына 2 катап, Бурятияның Курумкан районунга 3 катап “ретриттээн” (өөренген) бис. Чүглө ол эвес, Австрияга, Латвияга бүгү делегей чергелиг ретритке Германия, Испания, Италия, Франция болгаш өске-даа Европа чурттарындан буддистер кээп, Чырыткылыг XIV Далай-ламаньң лекцияларын дыңнап турар. Черле ынчаш Европа чурттарында буддизмге сонургал дыка улгадып турар. Европейжи буддистерниң саны чылдан чылче көвүдөп турар. Улуг эртемниг европейжи профессорларны, эртем докторларын көөргө-ле, буддистер болуру дыка солун. Ретриттерге чыгып келген ак кештиг буддистер азиат чүдүкчүлери аажок сонургаар, тудуп суйбаар, Буддизмниң төвүндөн келгеннер, езулук буддистер дээш аажок хүндүлээр болганнар. Чоокта чаа июль 1-ден 28-ке чедир Бурятияның Курумкан районунда кайгамчык чараш бойдуштуг ретрит төвүңгө 722 тыва чүдүкчүлөр өске 400 орус, бурят чүдүкчүлөр-биле кады улуг өөредигни эртивис. Аңаа Ыдыктыг Башкы Джампа Тинлейден ангыда, 9-ку Богда Кегээнниң келгени биске улуг өөрүшкү болган.

— Удавас сентябрь айда

Тывага Чырыткылыг XIV Далай-Лама келир болгай. Аңаа канчаар белеткенип тур силер, Алдын-кыс Дуюнгаровна?

— Улуг өөрүшкү-биле манап, сарыг шажынның өөредиин чон ортузунга тарадыр дээш, шыдаар шаам-биле бактаап турарым “Манджушри” шажын организациязының ажылынга идеп-кейлиг киржип тур мен. Бис чаа номнарны тарадып, чон ортузунга сарыг шажын өөредииниң лекция, беседаларын чорудуп турар бис. Чырыткылыг XIV Далай-ламаньң келиринге белеткел ажылдарыңа шыдаар шаам-биле киржип турар бис.

— Интервью бергениңер дээш четтирдим, Алдын-кыс Дуюнгаровна. Чаагай үлө-херээңерге улуг-улуг чедиишсиннерни күзедивис.

Борис ОНДАР чугаалашкан.

ЧУРУКТАРДА: Алдын-кыс Дуюнгаровна Латвияның төвү Рига хоорайда өске калмык, литов буддистер-биле кады; чырыткылыг XIV Далай-ламань уткуурунга белеткенип тур. Бөлүк буддистер Бурятияда Иволгин хүрээзиниң даштында.

Авторнун чуруктары.



Спорт • Спорт • Спорт

ЧААН МӨГЕ АДЫН БАДЫТКААН

Эрткен дыштаныр хүннерде Ак-Довурак хоорайның стадионунга тудугжулар болгаш күш-культуржулар хүнүнге тураскааткан спортчу байырлал болуп эрткен. Чон аңаа хөйүбиле чыгыш дыштанган. Спортчу маргылдааларга Сүт-Хөл, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Бай-Тайга кожуннардан болгаш Кызыл хоорайдан спортчулар кээп киришкен.

Спортчу оюннарда эң баштайында-ла шыдыраа маргылдаа эгелзэн. Аңаа шупту 32 шыдыраачы киришкен. «Тыва даг-дүгү» комбинадының транспорт цегиниң ажилчыны Данзын-оол Иргитович Лопсан эң-не хөй санны алгаш, тиелекчи болган. Ук комбинадтың хоочун ажилчыны Алдын-оол Мандарович Хомушку ийги черни ээлзэн. Үшкү черни Бай-Тайгадан Шыдыраа Седен-оолович Хертек алган.

Волейбол маргылдаазында база дыка хөй командалар киришкен. Оларның аразында чоокта чаа болуп эрткен республика чергелиг Президентиниң шаңналы дээш волейбол маргылдаазында ийги черни алган уруглар командалы база бар. Шынап-ла, бо кыстарның ойнаары-даа шыырак, тиелекче же чүткүлү-даа күштүгү, аразында элтиг-демниг улус болду. Бо маргылдаага «Мажалык» командалы бирги черни, Ак-Довурак хоорайны ийги черни, Эрги-Барлыктың уруглары үшкү черлери ээлзэннер.

Эрулус аразында Ак-Довурактың аныктар командалы тиелекчи болган. А ийги черде хоорайның хоочуннар командалы. Үшкүзүнде — Бижиктиг-Хаяның волейболистери.

Чадаг чарыш маргылдаазында көрүкчүлөр аажок сонугураан. 20 километрге эр улус аразында чарышка Кызыл-Мажалыктың №1 ортумақ школазының башкызы Геннадий Ыштаевич Сарыглар кымны-даа мурнай халып келген. Ийги черни Бай-Тайгадан хоочун спортчу Сүрүн-оол Монгуш алган.

Тиелекчилерге Ак-Довурак хоорай чагыргазы акша шаңналарын тус-туста тывыскаан.

«Хемчиктиң сылдызы» солунун шаңналы дээш 84 мөгениң хүрежи-даа эгелзэн. Кожууннар аразының «Хемчиктиң сылдызы» солунун шаңналы дээш болуп турар бо хүреш ам таптыг-ла 17 дугаар эртип турары ол. Сөөлгү ийи чылда ону Ак-Довурак хоорай чагыргазы организастан эрттирип келген. Ычангаш солунун редакция коллективи хоорай чагыргазының даргазы Владимир Сагаанович Монгушка өөрүп четтиргени илеретилер.

Республиканың он эң шыырак мөгелериниң аразынче кирип турар — Кунгаа Начын, Кайгал-оол Донгак, Комбуй-оол Алик, Каң-Демир Куулар, Хертек Андрей, Аяс Ондар дээн ышкаш мөгелер ол хүн Ак-Довурак хоорайга чедип келгенер. Чаан мөгө Аяс Монгуш биле Маадыр

Монгуш база ак-довуракчыларны өөртүп, хөй-аът кирип, чараш оюнун көргүскенер.

Ак-Довурак хоорайның 35 чыл юбилейинге тураскааткан хүрешке эрткен чылын Баян-Таладан Аяс Ондар шүүлген. Бо удаада Аяс үш мөгени октааш, эң сөөлүнде Андрей Хертекке октадыпты. Кунгаа Начын Алаш Монгушка кагдырткан. Кайгал-оол Донгакты Каң-Демир Куулар октаан. Аажок шыырак анык мөгө Чолдуг Доржуну (Өвүр) Алик Комбуй-оол октаан.

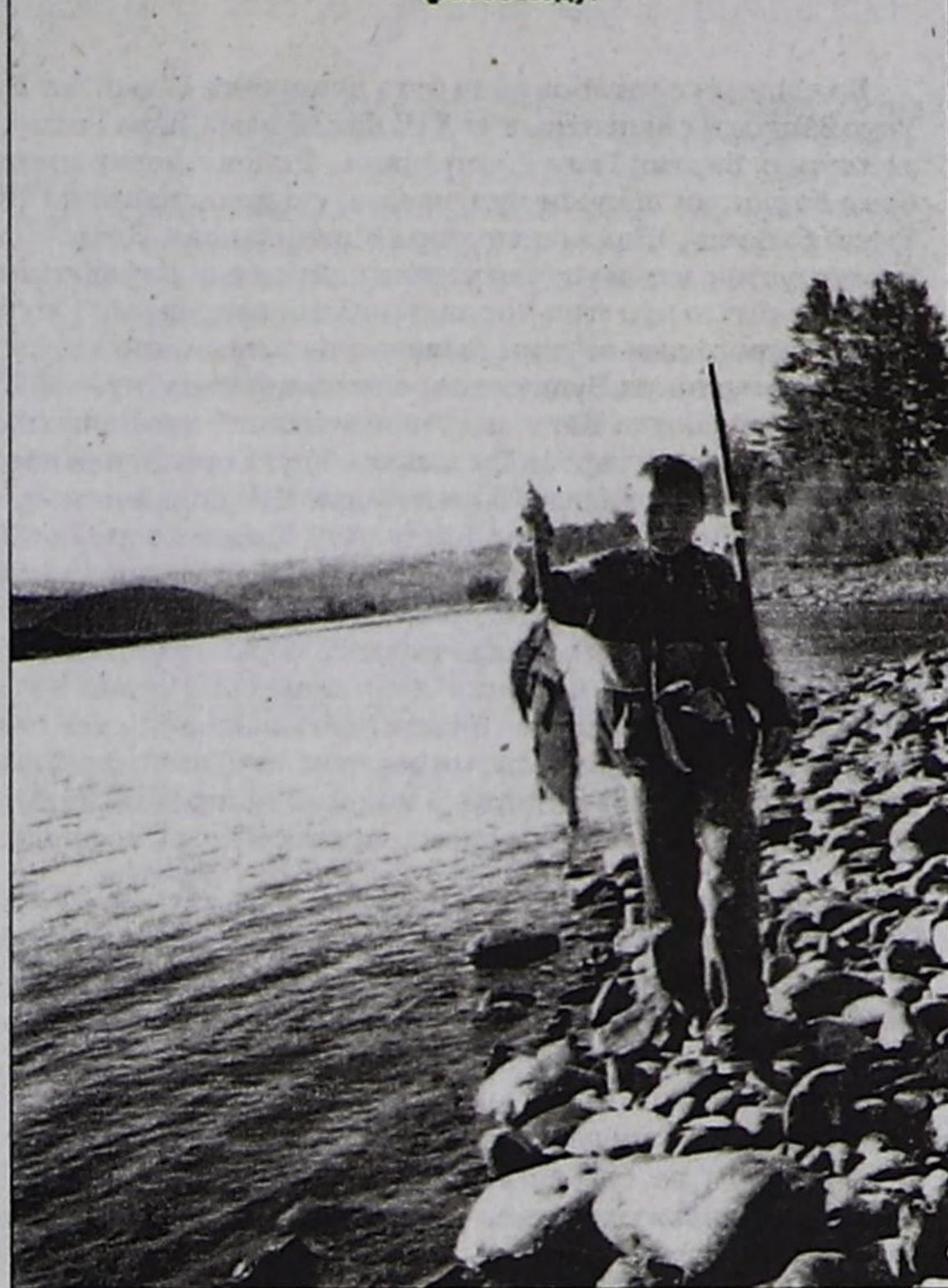
84 мөгениң хүрежиниң түнелинде 6 мөгө арткан: Аяс Монгуш, Андрей Хертек, Алаш Монгуш, Артыш Домбулак, Каң-Демир Куулар, Алик Комбуй-оол. Чаан мөгө Аяс Монгушка таварышкаш, Андрей Хертек элзэн үр тутчуп келгеш октадыпты. Артыш Домбулакты Алаш Монгуш, Алик Комбуй-оолду Каң-Демир Куулар октаан.

Түнелинде үш мөгө артарга, долгандырыг чурумун езугаар хүрештирген. Аяс Монгуш бодунун адынга төлептиг болуп, ийи мөгениң кайзын-даа чигибиле октааш, шүглүп үнген. 21 харлыг анык мөгө Алаш Монгуш (Сүт-Хөл) Каң-Демир Кууларга октады.

«Эң-не чараш хүреш» дээш деп тускай шаңналды ак-довуракчылар Кунгаа Начынга тывыскаан. Эң анык мөгө Дүгөр Сарыглар база тускай шаңналды алды. Эң-не чараш эът-хангыг мөгө Аяс Ондар болган.

Светлана БАЛЧЫР.

Василий БАЛЧИЙ-ООЛДУҢ «Вичи балыкчы» деп фотозтуду.



10 ЧЫЛДААНЫН БАЙЫРЛААН

Август 3-ге Чаа-Хөл кожунунуң катап тургустунганындан бээр 10 чыл болган оюн демдегел эрттирген байырлалга спорттуң изы-бүрү хевирлеринге маргылдаалар болган. —12 харга чедир 16 мөгө хүрешкен, оларның аразында Айдыс Намзырай, 15 харга чедир 38 мөгениң тергини бооп Ак-Туругдан Жения Дүвендей, хоочун мөгелер аразында Ак-Туруг суму чагыргазының даргазы Виктор Дөнгүр-оол, 48 шилиндек мөгелерниң аразында Улуг-Хемниң мөгези Эдуард Самбуу шүүлген.

Аът чарыжыга улуг аъттардан Ак-Туругдан Чойган-

оол Олчамайның калдар ады, чааа аъттар аразында Шанчидан Данил Даңгыттың шилгизи, эң чараш дериг-херекселдиг аъттар мөөрейинге Шанчидан Сергей Сандак-Доржунун шилгизи база Ак-Туругда Очур-оол Дагбаның сылдыс-шокар ады шаңналга төлептиг болган.

Уругларның сумо хүрежинге республика маргылдааларының киржикчилери мөгө кыстар киришкен. Ак-Туругдан Рената Чүсүмаа бирги черни алган. Чадаг чарыш маргылдаазында бирги черлери Айлаң Хоюгбан, Даңгычы Хертек, Юрий Монгуш олар чаалап алганнар.

Дегут ДЕМЧИК.

«ШЫН» СОЛУННУ ДАМЧЫШТЫР

Бистиң ававыс Дамдын Сендий Кызыловнаны сөөлгү орукче үдээринге моральдыг болгаш материалдыг дузаны чедирген Тыва Республиканың Чазааның Даргазынга, Тыва Республиканың Канцеляриязынга, Тыва Республиканың Болчукчулар коллегиязынга, ЯФ-306/2 коллективинге, №4 профессионал училищеге, кудаларывыска, төрелдеривиске, эштеривиске четтиргенивисти илереттивис.

Өөнүң ээзи, уруглары.

«Шын» солунун коллективи аңаа үр чылдарда үре-түннелдиг ажылдап чораан күш-ажылдың хоочуну

Татьяна Тамдаковна
КАРА-ТОННУТНУҢ

үр болгаш аар аарааш, 75 харлап бар чорааш мөчээни-биле оон төрелдерингө, чоок кижилеринге ханы кажыыдалды илередип тур.

Тыва Республиканың күш-культура болгаш спорт талазы-биле күрүне комитеди ТР-ниң Күрспорт комитединиң Олимпий белеткел төвүнүң начальниги Вячеслав Маадыевич Кара-Тоннугта оон иези

Татьяна Тамдаковна
КАРА-ТОННУТНУҢ

мөчээни-биле ханы кажыыдалды илередип тур.

РЕСПУБЛИКА ХҮНҮН БОЛГАШ «НААДЫМ-2002» БАЙЫРЛАЛДАРНЫ ЭРТТИРЕРИНИҢ ПРОГРАММАЗЫ

АВГУСТ 15-ге

08.00 — 12.00 шактарда — Республика хүнүнүң болгаш «Наадым-2002»-ниң киржикчилери кээп эгелээр.

09.00 — 14.00 шактарда — Каасталга болгаш ус-шевер кылыглар көрүлде-делгелгези Кызыл хоорайның ажык шөлдөринге тускай план езугаар эртер.

11.00 шакта — Аныктарның «Глобус» деп информация төвүнүң байырлыг ажыдышкыны. Болур чери Интернациональная кудумчузу, 20 дугаар бажында.

13.00 — 14.00 шактарда — Кызыл хоорайда ИНТЕРНЕТТИҢ коллективиг ажылгалап пунктузунун болгаш спутник дамчыштыр Кунгуртуг суур-биле «ГЛОБАСТА» дериг-херексел баазазындан чугаалажырының ажыдышкыны. Болур чери: Дружба кудумчузу, 156, АТС-3 турар бажың.

18.00 — Байырлыг хурал, көскү хөй-ниити ажылдакчыларын болгаш бүдүрүлгениң мурнакчыларын күрүне болгаш чазак шаңналдары-биле шаңнаары, уран чүүл мастерлериниң концерти. Болур чери В.Көк-оол аттыг хөгжүмши театры.

22.30 шакта — Байырлал фейервериги. Арат шөлүңге.

АВГУСТ 16-да

08.00 — 10.00 шактарда — Чоннун херектел бараанарының, суй белектериниң, чурукчуларның болгаш уран-шеверлериниң ажылдарының ярмарка-делгелгези. Болур чери: Тыва эки-турачылар кудумчузу.

09.00 шакта — Аът чарыжы. Болур чери: «Тос-Булак» аржаан.

09.30 шакта — Аът чарыжының парад-ажыдышкыны, аъттың, оон мунукчузунун чараш дериттингениниң көрүлде-конкурузу. «Тос-Булак» аржаанга эртер.

11.00 шакта — шыдыраа маргылдаазы. Улусчу чогаадылга бажынынга болур.

12.00, 15.00, 18.00 шактарда — «Цеченлинг» хүрээзинге мөргүл.

11.00 — 13.00 шактарда — ча адарында маргылдаа Тываның 5 чылы стадионга болур.

13.00 шакта — национал хүрешке 128 элээди мөгениң республика маргылдаазы Тываның 5 чылы стадионга болур.

20.00 шакта — тыва хамнарның «Тос-Дээр» шажын-чүдүлгө организациязының даргазы А.Ш. Оюнунун удуртулгазы-биле хамнарның хамнаашкыны болур.

АВГУСТ 17-де

09.00 шакта — «Наадым-2002»-ниң өглөр көрүлде-конкурузу.

10.00 шакта — Чедер — Кызыл аразында кросс, финиш «Хүреш» стадионга.

11.00 шакта — Ча адарында маргылдаа Тываның 5 чылы стадионунга үргүлчүлээр.

12.00 шакта — эң шыырак 128 мөгениң Тыва Республиканың тулган чемпиону ат дээш хүрежиниң ажыдышкыны. «Хүреш» стадионга болур.

17.00 шакта — Республика хүнүнүң болгаш 2002 чылдың Наадымының киржикчилери аал-ораннарнычче чанып чоруур.

ШЫН

Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100,
Индекс 667000.

ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ: Тыва Республиканың Чазаа болгаш «Шын» солун редакциязының коллективи.

Кол редактор Артур ХЕРТЕК.
РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕГИЯЗЫ: К. Сат,
Е. Монгуш, Ч. Монгуш, А. Монгуш,
С. Хертек, Т. Хертек.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ:

Кол редактор — 3-43-34, кол редак-
торнун оралакчызы — 3-33-91.

КИДИСТЕР: Нийтиел-политиктиг
килдис — 3-39-15, кедээ ажыл-агый кил-
дизи — 1-03-90, культура болгаш өөр-
диге килдизи — 1-03-88, чагаа юлдизи
— 1-03-87, улутпур болгаш медээлер
килдистери — 3-34-98, компьютер өрээли
— 3-36-82, бухгалтерия — 3-41-16;

Солун келбейн барганда, дараазында
да телефонча долгаар: 3-14-94.

Солуну «Шын» со-
лун редакциязының
компьютер төвүнге
өргөн болгаш чыс-
кааган. Неделяда үш
катап үнер. Хем-
чээли парлаан 2
ама.

Тираж 6018.
Чагыт 89.

АГАР САНЫВЫС: № 4070381040000010000 АКБ ОАО Банк «Тувакредит»,
Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810600000000729 БИК 049304729.

Солун Россия Федерациязының Парлалга болгаш массалыг информация
чепсектериниң талазы-биле хойлужудулгазының чорудулгазынга контроль
болгаш бүрүткелиниң Тыва девискээр эргелелинге бүрүткеттинген.

Бүрүткеттирген дугаары — Т-00007. ТР-ниң парлалга болгаш информа-
ция куркомитединиң типографиязынга парлаан. (Кызыл, Шетинкин-
Кравченко, 1).

Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бодалдары
редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттынган саннары
болгаш еске-даа фактылары, дыңнадылары дээш авторлар боттары
харышпаар.